

Фонд прав інвалідів
(Бостон, США)

Національна Асамблея інвалідів
України

Харківська
громадська організація
незрячих юристів

Матеріали Всеукраїнської наради

**«Конвенція прав інвалідів
та практичні аспекти судового захисту прав
осіб з інвалідністю»**

15-17 червня 2011 року,
м. Євпаторія, Національний центр паролімпійської
і дефлімпійської підготовки та реабілітації інвалідів
«Україна»

Видання посібника здійснено в рамках проекту
«Конвенція прав інвалідів як інструмент для доступного правосуддя».

Проект реалізовується

Харківською громадською організацією незрячих юристів

за фінансової підтримки

Фонду прав інвалідів (США).

Нереалізовані правові резерви українських НДО для захисту прав людей з інвалідністю на міжнародному рівні

**Наталя Щербата, адвокат,
Президент Всеукраїнської Асоціації Жінок-Адвокатів**

Якщо ми звернемось до основних міжнародних документів з прав людини, зокрема, до Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод, то в ст. 1 побачимо, що держава гарантує кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, передбачені Конвенцією. Це означає, серед іншого, і широке роз'яснення понять прав людини. Адже права людини – це не тільки ряд законів. Права людини – це філософія загально-людських цінностей. Держава має обов'язок перед кожним поширювати напрацьовані людством знання та прививати культуру прав людини серед широкого загалу. Така діяльність сприяла б засвоєнню цінностей прав людини і людини як такої. А що маємо на практиці? Держава Україна просто ігнорує і навіть саботує цей свій обов'язок. У нас не існує ні галузі права «права людини», ні навчальної дисципліни «права людини». Міжнародно-правові документи, ратифіковані Україною, вивчаються лише юридичними вишами в розділі міжнародного права. В такому ж обсязі перевіряються і знання претендентів на суддівські крісла. І все! Майбутній держслужбовець не здає і таких іспитів. А як же внутрішня політика в галузі прав людини? В Україні такої просто не існує. Навіть в лексиконі найбільш публічних політиків відсутні основні терміни прав людини. Жоден державний службовець не вивчає і не володіє поняттями в галузі прав людини. Жоден програмний документ держави не містить засад та підходів, базованих на правах людини, до побудови політик та розвитку держави в цілому.

Це не випадково. Адже нинішнє розуміння прав людини людством полягає в односторонньому зв'язку: в аспекті прав людини як правової парадигми людина має лише права і не має обов'язків щодо держави, а держава має лише обов'язки і не має прав щодо людини. Крім того, права людини не мають кордонів, і захист будь-якою державою порушених прав людини в будь-якій державі світу є правомірним.

Очевидно, що такі базові засади прав людини зовсім не влаштовують нинішніх політиків: вони проводять відверту антидержавну провладну політику, яка по суті веде лише до їхнього самозбагачення і разом з тим до знищення українського народу. В 2010 році Україна стала найбіднішою країною у Європі, опустившись в рейтингу нижче Молдови, і одночасно у нас стало на 21 мільярда більше. За даними офіційної статистики, темпи вимирання українців є найшвидшими в світі; наша тривалість життя – найменша в Європі. Держава намагається представити світу свою політику в позитивному світлі, приховуючи реальний стан речей. І саме тут є величезний резерв правозахисної діяльності, який не використовується або мало використовується нашими правозахисниками.

Хто такі правозахисники? Серед багатьох українців побутує думка, що правозахисники – це фахівці, які професійно займаються захистом порушених прав: юристи, адвокати. Насправді, це поняття набагато ширше, і адвокатів серед правозахисників – меншість. Правозахисник – це будь-яка людина, яка сповідує цінності прав людини, і самостійно чи разом з іншими людьми, в складі недержавних організацій включно, пропагує та підтримує реалізацію прав людини ненасильницькими методами. Правозахисниками, наприклад, є активісти та громадські організації, які сприяють забезпеченню інвалідними візками тих, хто цього потребує; які поширюють знання про права людини; які допомагають хворим на ВІЛ-СНІД отримати препарати для продовження їх життя.

В усьому світі правозахисники відіграють величезну роль в розбудові та підтримці демократії в своїх державах. Вони є рівноцінними партнерами в діалозі з державою щодо реалізації потреб суспільства, і користуються значною фінансовою підтримкою своєї діяльності від держави. Вони є представниками громадянського суспільства на міжнародному рівні.

В Україні правозахисні громадські організації працюють досить активно, але, на жаль, розвиток третього сектору ще не набув такого розмаху, щоб реально впливати на державну політику на системному рівні. Те ж саме можна сказати і про його роль в міжнародному захисті прав людини.

В лютому 2011 року мені довелося взяти участь в зустрічах представників третього сектору різних країн світу з представниками Комітету Міністрів Ради Європи в м. Страсбург, а в березні цього ж року – з представниками договірних органів та іншими посадовцями ООН в м. Женева. Мене вразила однасторонність висловлювань і в Раді Європі, і в ООН про інформаційний голод цих органів щодо реального стану речей з дотримання прав людини в Україні з причини відсутності комунікації з громадянським суспільством країни. Тобто, міжнародні правозахисні органи отримують здебільшого лише позитивні реляції уряду, і не мають повідомлень громадських правозахисних організацій про порушення прав людини в державі. З цієї причини міжнародна спільнота змушена робити офіційні висновки, далекі від об'єктивності. Наприклад, Комітет Міністрів Ради Європи погодився з позицією уряду України про доцільність ліквідації ряду соціальних пільг як шляху до прискорення виконання рішень Європейського Суду, хоча українські правозахисники оцінюють цей законопроект як антинародний шлях до зубожіння найбідніших.

В першу чергу в налагодженні постійної комунікації з міжнародними правозахисними організаціями, в регулярному інформуванні їх про події в галузі прав людини в Україні полягають нереалізовані резерви українських НДО для захисту прав людини на міжнародному рівні. Наприклад, для інформування спеціальних доповідачів не потрібно вичерпувати всі національні судові способи захисту, як це потрібно для індивідуальних скарг до міжнародних судових чи квазісудових органів. Завдяки використанню електронної пошти як офіційно прийнятого способу зв'язку актуальна інформація надходить в реальному часі. Враховуючи, що Україна надала постійне запрошення спеціальним доповідачам, в особливо важливих випадках можливе відвідання ними нашої держави та вжиття більш дієвих заходів до припинення чи недопущення порушень прав людини.

Однак і тут існує проблема: мовний бар'єр. Хоча російська мова є офіційною мовою ООН, насправді мало посадовців ООН володіють нею. Основна мова комунікації там – англійська. Українським НДО варто враховувати цей аспект для побудови результативних стосунків з ООН.

Більш активне використання українськими НДО не лише судових, а й позасудових міжнародно-правових способів захисту прав людини інваліда прискорить побудову правової держави в Україні.

Модель програми стажування осіб з інвалідністю як спосіб впровадження статті 27-ї Конвенції ООН про права інвалідів

**Мойса Богдан
Фурсова Людмила**

Однією із найбільш актуальних проблем для осіб з інвалідністю є проблема зайнятості та працевлаштування. Про необхідність створення умов для реалізації себе особами з обмеженими можливостями говориться десятиріччями. Державою було створено правове поле для вирішення цієї проблеми. Однак запропоновані механізми, на жаль, не завжди працюють. Цьому є як об'єктивні чинники зумовлені відповідним законодавчим регулюванням становища роботодавців, механізмом створення робочих місць, так і суб'єктивними причинами спричинені сприйняттям осіб з інвалідністю роботодавцями, так і поведінкою шукачів роботи.

Апелювання до Конвенції ООН про права інвалідів є підтвердженням проблем при реалізації особами з інвалідністю права на працю. Волинський обласний осередок Всеукраїнської молодіжної громадської організації інвалідів з вадами зору «Генерація успішної дії» для апробації альтернативи реалізації права на працю запропонував програму стажування осіб з інвалідністю, які здобули вищу чи професійну освіту. Цю альтернативу було підтримано Фондом прав інвалідів Фондації «Тайдз» через надання гранту на реалізацію проекту «Об'єднуємо зусилля для зайнятості кожного». На матеріалах реалізованого проекту побудована запропонована стаття.

У даній статті ми ставимо за мету показати можливості застосування Конвенції ООН про права інвалідів у контексті реалізації особами з інвалідністю права на працю.

Шлях до виконання поставленої мети передбачає наступні кроки:

- окреслення діяльності за проектом «Об'єднуємо зусилля для зайнятості кожного»;
- правовий компонент проекту стажування та застосування Конвенції ООН про права інвалідів
- участь у програмі стажування осіб з інвалідністю фахівців права.

Територіально проект обмежувався Волинською областю. Область, яку складають переважно невеликі міста, більшість населення проживає у селах. В структурі господарства кількість підприємств великої промисловості є незначною. Ці ж чинники і зумовлюють характер ринку праці. В цих умовах і було розпочато реалізацію проекту «Об'єднуємо зусилля для зайнятості кожного»

Діяльність за проектом складала два компоненти. Перший – формування місцевої політики зайнятості інвалідів, компонентами якої мали стати заходи із позитивного стимулювання роботодавців та заохочення керівників установ державного сектору створювати робочі місця для осіб з інвалідністю. Другий – програма стажування для осіб з інвалідністю, які здобули професійну та вищу освіту у державному секторі, приватних підприємствах, засобах масової інформації, об'єднаннях громадян.

На час подання проектною пропозиції виконавці заручились підтримкою Волинського центру зайнятості населення, Департаменту соціальної політики Луцької міської ради, Головним управлінням праці, соціальних питань та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Період реалізації проекту складав вересень 2010 – червень 2011, згодом був продовжений до серпня. На першому етапі проекту проведено анкетування претендентів на участь у програмі стажування. Загалом, до участі у програмі стажування подалось 40 претендентів, з яких 26 апліканти мешканці обласного центру, 6 міст та 8 претендентів мешканці сіл. Із загальної кількості претендентів 22 чоловіків та 18 жінок. Середній вік претендентів 35 років. Найстаршому учасникові конкурсу 56 років, молодший аплікант – 20. Переважна більшість претендентів молоді люди до 35 років – 23 претенденти, За групою інвалідності по 15 претендентів були інвалідами третьої та другої групи інвалідності, 10 претендентів – інвалідів першої групи. Претендентів умовно можна розділити на 2 категорії: 1. Молодь, яка закінчила ВНЗ маючи інвалідність, і яка не може знайти собі роботу. При цьому варто враховувати, що маючи інвалідність, людина підбирала собі таку професію, за якою могла б у майбутньому працювати. 2. Люди які мали роботу, але через інвалідність втратили її і тепер не можуть себе реалізувати в нових умовах. При чому серед цих людей виділяються ті, освіта яких у зв'язку з набутою інвалідністю не дає можливість працювати за обраним фахом. Серед найбільших проблем, які стоять на заваді працевлаштуванню респонденти вказували не бажання роботодавців винаймати особу з

обмеженими можливостями. За відгуками експертів найбільшою проблемою для претендентів стало складання мотиваційного листа – есе, у якому необхідно було зазначити свій досвід та корисність програми для подальшого професійного росту.

Характеризуючи співвідношення спеціальностей осіб з інвалідністю із спеціальностями шукачів роботи на ринку праці, варто відзначити, що тенденція практично зберігається. Серед претендентів на участь у програмі стажування найбільшу кількість склали: економісти та юристи, менше бухгалтерів, інженерів. Освітні показники вплинули й на вибір професійних пріоритетів: шестеро осіб зазначили Органи виконавчої влади; два претенденти органи місцевого самоврядування; троє вказали Підприємства Громадських організацій інвалідів; одна особа обрала приватні підприємства та підприємства громадських організацій інвалідів; 13 осіб виділили 2 або 3 пріоритети, одним із яких є бажання стажуватись на державній службі. двоє анкетованих вказали конкретну сферу в якій би хотіли працювати; 13 осіб не визначились, підкресливши або всі пункти в анкеті або не відзначивши жодного.

Для претендентів на участь у програмі стажування виконавцями проекту було проведено інформаційну сесію з метою ознайомлення з Конвенцією ООН про права інвалідів. Для визначення учасників Програми стажування створено експертну комісію, яка за проектом мала бути сформована із потенційних роботодавців. Членами експертної комісії визначено: керівника секретаріату Регіональної комісії з питань діяльності підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, начальника відділу обслуговування інвалідів Департаменту соціальної політики, начальника відділу соціальної допомоги, житлових субсидій та у справах інвалідів Головного управління праці, соціальних питань та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, начальника юридичного відділу Луцького міського центру зайнятості населення, Головний спеціаліст Волинського обласного відділення Фонду України соціального захисту інвалідів.

Особливістю проходження співбесід та оцінок експертів стала недовіра до осіб з тяжкими формами інвалідності. Позиція експертів здебільшого зводилась до відмови інвалідам першої групи, або рекомендації стажування в громадських організаціях інвалідів. Така тенденційність членів комісії часто призводила до дискусій із виконавцями проекту стосовно рекомендації для того чи іншого претендента.

За результатами співбесід учасниками Програми стажування стали 13 осіб, з них двоє проживають у сільській місцевості, троє представників районних центрів, 8 мешкають у місті Луцьк. Восьмеро представниць жіночої статі. Десятеро стажерів є молодими людьми до 35 років, наймолодшій учасниці 23 роки, найстаршій – 52 роки. Характерно, що усі без винятку стажери здобули освіту будучи інвалідами, з них 5 інвалідів першої групи, 5 інвалідів другої групи, 3 – третьої групи. На початок програми стажування: дев'ятеро її учасників стажувались в органах державної влади та місцевого самоврядування, по одній учасниці в освітній установі та об'єднанні громадян, двоє на приватних підприємствах.

На сьогоднішній день Програма стажування триває. За попередніми її результатами троє учасників претендують на подальше працевлаштування. Разом з тим, п'ятеро учасників мали значні проблеми під час проходження стажування, з них одна учасниця відмовилась від участі у програмі, ще одній було змінено місце стажування. Тенденцією є проблеми при проходженні стажування особами з інвалідністю, які є представниками чи лідерами організацій інвалідів – троє учасників. Незважаючи на мотивацію працевлаштування зазначені особи використовували участь у програмі більше як експеримент. Відгуки про двох з них керівників стажування не є настільки позитивними, як про кращих стажерів. Разом з тим, виконавці проекту розраховують, що участь представників організацій інвалідів у Програмі стажування, безпосереднє виконання ними посадових обов'язків дозволить сформулювати бачення вирішення проблеми працевлаштування осіб з інвалідністю керованими цими людьми об'єднаннями.

Назва реалізованого на Волині проекту свідчить про намагання його виконавців залучити до вирішення проблеми зайнятості осіб з обмеженими можливостями якнайбільше представництво. На цьому шляху представники «Генерації успішної дії» заручились підтримкою керівництва Обласної державної адміністрації, виконавчого комітету Луцької міської ради.

Заходом із інформування про КІП проекту стало проведення інформаційних сесій для посадовців управлінь праці та соціального захисту населення, управлінь сім'ї та молоді, місцевих центрів зайнятості населення у різних районах області, Проведено 3 інформаційні сесії у містах Ковель, Володимир-Волинський, Луцьк, учасниками яких стали загалом 43 державних службовців, працівників установ, до повноважень яких належить реалізація політики щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю. Під час

інформаційних сесій, учасників інформували про основні засади та положення Конвенції ООН про права інвалідів, механізми застосування КПП на прикладі статті 27-ї, а також основні принципи комунікації з особами з інвалідністю. Неоднозначними виявились відгуки учасників сесій. Загалом оцінки зводились до схвалення діяльності організацій інвалідів. Разом з тим, скептично оцінювались можливості застосування КПП. Серед найбільш характерних відгуків оцінки інформаційних сесій, варто відзначити на запитання про заходи щодо зайнятості інвалідів у сільській місцевості одна із учасниць вказала: «тут свої проблеми не можливо вирішити, а Ви кажете про зайнятість інвалідів на селі».

Однією із найбільших подій проекту стало укладення тристороннього меморандуму «Про спільні дії для вирішення проблем зайнятості інвалідів», який було підписано під час круглого столу 21 грудня 2010 у Волинській обласній державній адміністрації. Меморандум підписали: Волинська обласна державна адміністрація, Виконавчий комітет Луцької міської ради, Волинський обласний центр зайнятості, Волинське обласне відділення Фонду України соціального захисту інвалідів, Регіональна комісія з питань діяльності підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, Обласна організація Федерації роботодавців України, Об'єднання підприємців професіоналів, організації інвалідів.

Укладений Меморандум носив більше символічний характер, був свого роду, «декларацією намірів» - описом завдань, які ставились кожній із сторін. Меморандум вкотре підтверджував необхідність виконання нормативу створення робочих місць для працевлаштування інвалідів, разом з тим, у його основу лягли положення статті 27-ї КПП. Згідно із Меморандумом, сторони зобов'язувались не допускати жодних умов дискримінації на ринку праці осіб з інвалідністю.

Структурно Меморандум був згрупований у частини, які відповідали секторам ринку праці: державна служба, зайнятість у приватному секторі та створення умов для самозайнятості осіб з інвалідністю, зокрема, діяльність підприємств громадських організацій інвалідів. Частина, що стосувалась найму у державному секторі передбачала створення умов для участі осіб з інвалідністю у конкурсі на заміщення вакантних посад, стимулювання керівників державних установ створювати робочі місця для осіб з обмеженими можливостями, а також підтверджувалась можливість продовження Програми стажування як альтернативи залучення осіб з

інвалідністю до зайнятості на державній службі. Серед завдань. Які визнавались Сторонами з метою зайнятості осіб з інвалідністю у приватному секторі варто виділити: заходи із позитивного стимулювання підприємств приватного сектору, зокрема використовуючи систему місцевих податків та зборів, дозвільних процедур. Крім того, пріоритет при підтримці інвестиційних програм та проектів надавався ініціативам, які передбачали створення робочих місць для зайнятості інвалідів. Пропонувались механізми апробовані Програмою стажування, а також можливостями створення пілотних цехів та зайнятості інвалідів на дому. Самозайнятість та діяльність підприємств громадських організацій інвалідів включала заходи із формування стратегій та програм взаємодії приватного сектору та підприємств громадських організацій інвалідів.

Для виконання завдань Меморандуму передбачалось створити тристоронню Координаційну раду, яка мала бути затверджена відповідним Розпорядженням керівництва ОДА. На сьогоднішній день, проект зазначеного нормативного документу підготовлено і він перебуває на узгодженні в апараті адміністрації.

У ході проекту при комунікаціях з керівниками підприємств приватного сектору було застосовано КПП. Виконавці проекту вважають цю ситуацію однією із успішних історій. Пані Валентина, яка працює на підприємстві «Кронберг енд Шуберт Україна» - завод із виробництва автомобільної продукції має значні вади здоров'я – інвалід другої групи із захворювання опорно-рухового апарату (захворювання ніг). Жовтень 2010 року пані Валентина звернулась до «Генерації успішної дії» з тим, що на підприємстві їй створили умови, наслідком яких може бути звільнення. Справа у тому, що Валентина працювала на першому поверсі підприємства, проте, реєструватись повинна була на четвертому, що у зв'язку із її захворюванням було практично неможливим. За посередництвом центру зайнятості, виконавці проекту звернулись до керівництва заводу з тим, аби мінімізувати перешкоди для їх працівниці. Під час розмови, виконавці проекту апелювали до Конвенції ООН про права інвалідів, як документу, що застерігає від усіх форм дискримінації. Завдяки переговорам вдалось залишити п. Валентину на роботі, більше того, реєстрацію їй дозволили на тому ж поверсі, де вона працювала.

У Програмі стажування брали участь особи з інвалідністю, які здобули вищу освіту за спеціальністю право. Вважаємо, що маємо окреслити проходження ними стажування, оскільки сподіваємось

на фахівців юриспруденції як майбутній соціальний капітал спрямований на впровадження КПП.

Віктор Корець – закінчив Луцький інститут розвитку людини Відкритого університету «Україна». На час програми стажування навчався на останньому курсі. Віктор має першу групу інвалідності, внаслідок травми порушення опорно-рухового апарату (користується візком). Проживає у с. Залаззя Любашівського району. Віктор проходив стажування у сільській раді Залаззя на посаді юриста. До його повноважень входило вирішення земельних питань, що є у повноваженнях ради. Крім того, Віктор надавав консультації мешканцям с. Залаззя та навколишніх сіл з правових питань. Стажування Віктора Корця характерне тим, що поклало основу надання правової допомоги мешканцям сіл області. Ми сподіваємось, що досвід Віктора може бути корисним для реалізації програм, цільовою групою яких є мешканці сільської місцевості.

Капішевська Оксана – інвалід першої групи (захворювання опорно-рухового апарату, користується візком). Оксані було запропоновано стажування у Департаменті підприємництва Луцької міської ради, оскільки одним із основних пріоритетів для Оксани була робота не у домашніх умовах. На жаль, у зв'язку із погіршенням стану здоров'я Оксани, її стажування проходило у дистанційному режимі в «Асоціації захисту прав молоді Волині». На сьогоднішній день, Оксана стажується у комунальному підприємстві Луцька.

Таким чином, програма «Об'єднуємо зусилля для зайнятості кожного» мала на меті налагодження партнерства між органами влади, об'єднаннями роботодавців та організаціями інвалідів. Ми не певні у тривалості та ефективності такого партнерства. На жаль, відкритими залишаються питання створення можливостей органами влади, із недовірою сприймаються посадовцями зайнятість інвалідів у державному секторі. Разом з тим, виконавці проекту сподіваються на те, що апробація програми стажування стане успішною і її досвід можна буде продовжити. Індикаторами успішності програми стане як кількість працевлаштованих її учасників, так і довіра до фахівців – осіб з інвалідністю з боку роботодавців.

ЛЮДИНА З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА УКРАЇНСЬКЕ СУДОЧИНСТВО: ЗАХИСТ ПРАВ В АДМІНІСТРАТИВНИХ, ЦИВІЛЬНИХ ТА КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Рощин Дмитро Георгійович,
соціолог-аналітик, експерт;
фахівець з прав людини та прав інвалідів.
E-mail: Dm.Roshchyn@gmail.com

В статті викладено результати соціологічного дослідження судової практики України на тему: «Людина з інвалідністю та українське судочинство: захист прав в адміністративних, цивільних та кримінальних справах», що було виконано в рамках проекту «Конвенція прав інвалідів як інструмент для доступності до правосуддя» за фінансової підтримки Фонду прав інвалідів (Бостон, США) та Національної Асамблеї Інвалідів України у 2010-2011 рр.

В статье изложены результаты социологического исследования судебной практики Украины на тему: «Человек с инвалидностью и украинское судопроизводство: защита прав в административных, гражданских и криминальных делах», которое было выполнено в рамках проекта «Конвенция прав инвалидов как инструмент для доступности к правосудию» при финансовой поддержке Фонда прав инвалидов (Бостон, США) и Национальной Ассамблеи Инвалидов Украины в 2010-2011 гг.

In the article the results of sociological research of judicial practice of Ukraine on a theme are expounded: «Man with disability and Ukrainian legal proceeding: defence of rights on administrative, civil and criminal case», which was executed within the framework of project the «Convention disability rights how an instrument is for availability to justice» at sponsorship of Disability Rights Fund (Boston, USA) and National Assembly of People with Disabilities of Ukraine in 2010-2011 years.

Про рівень культури та розвитку будь-якого суспільства можна судити виходячи з того, наскільки комфортно відчують себе в ньому найбільш уразливі й соціально незахищені групи населення. Серед останніх – люди з інвалідністю.

Сьогодні в Україні проблема інвалідності набула особливої гостроти. Протягом п'яти останніх років населення України

зменшилося на 2 %, а число інвалідів зросло на 5,5 % й на початок 2010 року склало 2,6 млн. чоловік, або майже 6 % загальної чисельності населення [1].

Людина з інвалідністю у порівнянні із людиною, яка інвалідності не має, ізпочатку має гіршу життєву стартову позицію, в першу чергу, внаслідок стану свого здоров'я та обмеження власних фізичних, психічних, розумових та інших можливостей. Однак, не менше значення мають і такі чинники як: існуючі соціальні стереотипи сприйняття, відсутність пристосованої інфраструктури населених пунктів, практична доступність інститутів освіти, працевлаштування та інше. До таких чинників треба додати й правовий захист.

На сьогоднішній день в українському законодавстві є низка законів і підзаконних актів, що забезпечують права людей з інвалідністю. В першу чергу це: Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (Верховна Рада України; від 21.03.1991 №875-XII); Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (Верховна Рада України; від 06.10.2005 № 2961-IV); Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» (Верховна Рада України; від 16.11.2000 № 2109-III); Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» (Верховна Рада України; від 18.05.2004 № 1727-IV); Постанова «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда» (Кабінет Міністрів України; від 23.05.2007 № 757); та інші.

Також Україна долучилася до низки міжнародно-правових документів, які стосуються правозахисту людей з інвалідністю. Найважливішими з таких документів є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права інвалідів та Факультативний протокол до неї (# 61/106), які були прийняті на засіданні Генеральної Асамблеї ООН 13 грудня 2006 року.

У день відкриття для підписання (30 березня 2007 року) в Центральних установах Організації Об'єднаних Націй в Нью-Йорку Конвенцію підписали 82 сторони – це максимальна кількість сторін за всю історію підписання конвенцій ООН, які долучилися до конвенції у день її відкриття для підписання. До того ж Конвенція є першим всеосяжним договором у сфері прав людини у XXI столітті та першою конвенцією про права людини, відкритою для підписання регіональними організаціями інтеграції.

Конвенція роз'яснює й визначає, яким чином всі категорії прав людини можуть бути застосовані до людини з інвалідністю,

вказуються сфери, в яких права порушуються і які вимагають внесення змін до національного законодавства та зміцнення правозахисних механізмів, що дозволять людям з інвалідністю ефективно реалізувати власні права й права людини. Також Конвенція визначає зобов'язання держав-учасниць у запровадженні загальноприйнятих вимог рівноправності в усіх галузях, які мають вирішальне значення для забезпечення якісної життєдіяльності людей з інвалідністю.

Основою Конвенції та окремих її статей служать вісім керівних принципів: а) повага до притаманного людині достоїнства, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності; б) недискримінація; с) повне й ефективно залучення та включення до суспільства; d) повага до особливостей інвалідів і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства; е) рівність можливостей; f) доступність; g) рівність чоловіків і жінок; h) повага до таких здібностей дітей-інвалідів, які розвиваються, і повага до права дітей-інвалідів зберігати свою індивідуальність.

16 грудня 2009 року Конвенція ООН про права інвалідів та Факультативний протокол до неї були ратифіковані Верховною Радою України, а з 6 березня 2010 року Конвенція набрала чинності, тобто стала частиною національного законодавства. Офіційна ратифікація цього документу Україною є історичним кроком по забезпеченню рівних можливостей для людей з інвалідністю та попередження всіх форм дискримінації за ознакою інвалідності в Україні, а також надає можливість практичного запровадження в життя всіх прав і основних свобод людини, проголошених з метою заохочення, захисту і забезпечення повної та рівної реалізації всіма людьми з інвалідністю.

В останні десять років українське законодавство зазнало істотної зміни, було прийнято нові: *Податковий кодекс України (Верховна Рада України; від 02.12.2010 № 2755-VI); Бюджетний кодекс України Верховна Рада України; від 08.07.2010 № 2456-VI Кодекс адміністративного судочинства України (Верховна Рада України; від 06.07.2005 № 2747-IV); Цивільний процесуальний кодекс України (Верховна Рада України; від 18.03.2004 № 1618-IV Кримінально-виконавчий кодекс України (Верховна Рада України; від 11.07.2003 № 1129-IV); Господарський кодекс України (Верховна Рада України; від 16.01.2003 № 436-IV); Цивільний кодекс України (Верховна Рада України; від 16.01.2003 № 435-IV); Митний кодекс України (Верховна Рада України; від 11.07.2002 № 92-IV); Сімейний кодекс України*

Верховна Рада України; від 10.01.2002 № 2947-III Земельний кодекс України (Верховна Рада України; від 25.10.2001 № 2768-III); Кримінальний кодекс України (Верховна Рада України; від 05.04.2001 № 2341-III).

Також було прийнято декілька сотень законів, серед яких окремо треба зазначити: *Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Верховна Рада України; від 07.07.2010 № 2453-VI); Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (Верховна Рада України; Закон від 09.07.2003 № 1058-IV); Закон України «Про виконавче провадження» (Верховна Рада України; Закон, Перелік від 21.04.1999 № 606-XIV); Закон України «Про нотаріат» (Верховна Рада України; Закон від 02.09.1993 № 3425-XII); Закон України «Про адвокатуру» (Верховна Рада України; Закон від 19.12.1992 № 2887-XII); Закон України «Про прокуратуру» (Верховна Рада України; Закон від 05.11.1991 № 1789-XII).*

Насьогодні в українському суспільстві звернення до суду є не просто одним із засобів захисту порушених прав, а крайнім з таких засобів. Тут виникають і проблеми із кошторисом самого судового процесу, вартістю юридичних послуг, і проблеми корумпованості системи судочинства, байдужості урядовців, й загальна обізнаність населення щодо самого факту порушення прав та можливості їх захисту. Вага всіх названих чинників збільшується у геометричній прогресії, коли мова йде про людину з інвалідністю, яка ізпочатку має обмежені соціальні та фізичні, а часто й економічні можливості.

Вищезгадана національна та міжнародно-правова законодавча база теоретично повинна були забезпечити рівні можливості у захисті власних прав людьми з інвалідністю та призвести до попередження всіх форм дискримінації за ознакою інвалідності. Однак, достовірно невідомо як насправді, на практиці, здійснюється судовий захист людей з інвалідністю, наскільки він є успішним, якою є його специфіка та у яких сферах найбільше відбуваються порушення прав людей з інвалідністю. Відповіді на ці питання окреслюють дослідницьку *проблему* та вимагають спеціалізованого наукового вивчення судової практики України у справах, в яких в якості сторони приймає участь людина з інвалідністю. *Гносеологічний аспект проблеми* полягає в відсутності достовірної інформації щодо цих питань.

В рамках **Проекту «Конвенція прав інвалідів як інструмент для доступності до правосуддя»**, що був реалізований **Харківською громадською організацією незрячих**

юристів – для з'ясування цих питань було здійснено дослідження судової практики України в адміністративних та цивільних справах за участю позивачів з інвалідністю, а також в кримінальних справах де обвинуваченим (суб'єктом злочину) є людина з інвалідністю.

Використовуючи спеціально розроблену та відмінну для кожної із форм судочинства багатоступеневу систему відбору судових документів (ухвал, постанов, рішень та вироків), що були ухвалені (або постановлені) в період з 10 січня 2009 р. по **31 грудня 2010 р.**, з електронного ресурсу бази даних веб-сайту «Єдиний державний реєстр судових рішень України» (Версія 1.7.8, \WWW/URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>) нами було відібрано релевантних запити й відповідних за формою судочинства більш ніж 1600 судових документів, з яких надалі згідно розрахунку вибірки було підготовлено для аналізу:

- 101 судовий документ із адміністративного судочинства,
- 50 судових документів із цивільного судочинства,
- 51 судовий документ із кримінального судочинства.

Після чого застосовуючи соціологічний метод аналізу документів за визначеними ключовими категоріями – смисловими одиницями аналізу, а також відповідних останнім індикаторів – було здійснено контент-аналіз цих судових документів.

Збір емпіричної інформації було здійснено з листопада 2010 року по січень 2011 року.

Загальна характеристика сфери порушення прав.

В рамках Адміністративного судочинства найбільша кількість справ стосувалися «*призначення, виплати, перерахунку пенсії та/або державної соціальної допомоги*» (59 випадків), майже половина – «*оскарження дій та/або бездіяльності й зобов'язання вчинити дії посадових осіб та/або виконавчого органу*» (48 випадків), ще у 31 випадку – «*стягнення недоотриманої грошової суми та/або заборгованості (допомоги на оздоровлення, щорічної разової грошової допомоги, тощо)*». Також у 7 випадках була вимога про «*визнання неправомірною та/або незаконною відмову*», у 4 – «*внесення до списку виборців*», та по 1 випадку «*надання пільгової житлової площі*» й «*скасування постанови про накладення адміністративного стягнення*». (Всього було проаналізовано 20 судових ухвал та 81 постанова. Серед яких 78 документів відносились до суду першої інстанції, 20 апеляційної та 3 касаційної інстанції.)

В рамках Цивільного судочинства найбільша кількість судових позовів стосувалися *адміністративних відносин* (30 документів), одна п'ята частина – *цивільних відносин* (11 документів), близько однієї десятої – *сімейних відносин* (6 документів), лише 1 документ *житлових відносин*, та ще 2 судових документа були *про встановлення факту, що має юридичне значення*. (Всього було проаналізовано 44 судових рішення, 3 ухвали та 3 заочні рішення суду. Майже всі проаналізовані нами судові документи відносились до суду першої інстанції (48 документів) й тільки 2 документа до суду апеляційної.)

В рамках Кримінального судочинства серед 20 видів злочинів, які визначені у Кримінальному кодексі України, особи з інвалідністю, за даними нашого аналізу, мали звинувачення всього в 6 видах. Так найбільша кількість випадків – 19 – стосувалася злочинів *проти життя та здоров'я особи* (ст.ст. 115-145 ККУ), 9 випадків – *проти власності* (ст.ст. 185-198 ККУ), 8 випадків – *проти безпеки руху та експлуатації транспорту* (ст.ст. 276-292 ККУ), 6 випадків – *у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення* (ст.ст. 305-327 ККУ), по 3 випадки – *проти статевої свободи та статевої недоторканості особи* (ст.ст. 152-156 ККУ) та *проти громадської безпеки* (ст.ст. 255-270 ККУ) відповідно, й по 2 випадки – *проти громадського порядку та моральності* (ст.ст. 293-304 ККУ) та *у сфері господарської діяльності* (ст.ст. 199-235 ККУ) відповідно. (Розподіл наведено за сумісними альтернативами, тому загальна сума не дорівнює кількості документів.) (Всього було проаналізовано 31 судовий вирок, 18 постанов та 2 судові ухвали. Серед яких 49 документів відносились до суду першої інстанції та 2 апеляційної інстанції. Документів які б відносились до касаційної інстанції у вибірковій сукупності представлено не було.)

Представництво в судовому процесі в інтересах людини з інвалідністю з боку адвоката або органів прокуратури.

Більша частина осіб з інвалідністю – у 3/4 загальної кількості проаналізованих нами справ за всіма формами судочинства – захищали себе у судовому процесі самостійно.

Послугами представника та/або адвоката у судовому процесі користувалися загалом близько 1/4 частини осіб з інвалідністю. При чому у справах з адміністративного судочинства у 23 випадках із 101, з цивільного судочинства у 12 випадках із 50, а у справах з кримінального судочинства – у 29 випадках із 51.

Органи прокуратури здійснювали представництво в судовому процесі в інтересах особи з інвалідністю на підставі ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру» лише у 2 справах з цивільного судочинства. Однак, результативність такого представництва була сумнівною, оскільки в цих 2 випадках рішення по справах були: «задовольнити частково» та «відмовити у задоволенні».

В рамках адміністративного судочинства органи прокуратури представництво не здійснювали в жодній з проаналізованих нами справ.

В кримінальному судочинстві органи прокуратури брали участь у справі на стороні звинувачення. Але, справа в тому, що з одного боку, органи прокуратури здійснюють загальний нагляд за дотриманням законодавства, а з іншого боку – представництво людини з інвалідністю в кримінальному суді згідно законодавства та за постановою відповідного органу дізнання, слідства чи суду може здійснюватись адвокатом за рахунок державних коштів (постанова Кабміну від 14.05.1999 р. № 821 «Про затвердження Порядку оплати праці адвокатів з надання громадянам правової допомоги в кримінальних справах за рахунок держави»).

За загальним аналізом треба визнати, що участь органів прокуратури в судовому процесі в інтересах людини з інвалідністю не є запорукою успіху у вирішенні справ судами.

Загальною проблемою є те, що відповідно до частини 5 ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру»: *«прокурор самостійно визначає підстави для представництва у судах, форму його здійснення і може здійснювати представництво в будь-якій стадії судочинства в порядку, передбаченому процесуальним законом»*. Таким чином, вказана норма не зобов'язує прокуратуру представляти інтереси інвалідів у судах, а лише дає право це робити, самостійно визначаючи підстави такого представництва.

Більш того, з реальної практики вбачається, що органи прокуратури здійснюють таке представництво суто формально, часто підтримуючи той чи інший цивільний позов навіть не з'являючись на судові засідання. Про збір та надання доказів в інтересах підопічного годі й казати. Такий підхід органів прокуратури до здійснення судового захисту громадян, тим більше осіб з інвалідністю, є підвалиною ризику ще більшого порушення прав, оскільки людина, що звертається до органів прокуратури за захистом, як правило, не має юридичних знань й сприймає несправедливе рішення суду як належне.

Посилання на міжнародні нормативно-правові документи.

Нажаль міжнародні нормативно-правові документи (*Конвенція ООН про права інвалідів та Конвенція ООН про захист прав людини і основоположних свобод, інші документи ООН, а також рішення Європейського суду з прав людини*) все ще практично не використовуються в національному судочинстві.

В проаналізованих нами судових документах з цивільного та кримінального судочинства не було виявлено жодного посилання на міжнародні нормативно-правові документи.

В судових документах з адміністративного судочинства посилання на міжнародні нормативно-правові документи було виявлено лише у 5 документах. При чому не було виявлено жодного посилення на положення *Конвенції ООН про права інвалідів*. У 4 судових документах були присутні посилання на *Конвенцію ООН про захист прав людини і основоположних свобод й протоколи до неї та рішення Європейського суду з прав людини*. Зокрема було виявлено посилання на рішення Європейського суду з прав людини по справам «*Проніна проти України*», «*Кечко проти України*», та «*Бурдов проти Росії*».

Ще в одному документі нам зустрілося посилання на Віденську конвенцію про цивільну відповідальність за ядерну шкоду від 21 травня 1963 року, до якої Україна приєдналася 12 липня 1996 року (Закон України «Про приєднання України до Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду» № 334/96-ВР від 12 липня 1996 року).

Це було обґрунтовано тим, що в тлумаченні п.п. к п. 1 ст. I Віденської конвенції аварія на ЧАЕС – є ядерним інцидентом. Згідно п. 1 статті IV Конвенції відповідальність за ядерну шкоду є абсолютною. А стаття V («В») Конвенції зобов'язує кожну країну, яка підписала конвенцію, забезпечити можливість особам, яким завдана ядерна шкода, реалізувати свої права на відшкодування ядерної шкоди. Стаття VI Конвенції передбачає строк позовної давності за вимогами про відшкодування ядерної шкоди завданої здоров'ю в тридцять років. П. б) ч. 1 ст. VI Конвенції надає право країнам, які підписали Конвенцію, збільшувати строк позовної давності в цьому випадку. Всі питання пов'язані з застосуванням Конвенції передбачено вирішувати на підставі закону країни, яка цю Конвенцію ратифікувала. Таким законом є прийнятий 3 грудня 1997 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з приєднанням України до Віденської

конвенції» № 684/97-ВР, який вніс зміни до Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» № 39/95-ВР від 8.02.1995 р. Так згідно ст. 72 цього Закону відповідальність за ядерну шкоду є абсолютною – настає незалежно від встановлення вини оператора (установи, що експлуатує ядерну установку). Стаття 76 визначає, що право на подання позову про відшкодування ядерної шкоди, заподіяної життю і здоров'ю особи, не обмежується строком давності.

Загальна результативність (успішність) захисту людьми з інвалідністю своїх прав.

Загалом, враховуючи відсутність у переважній кількості справ представників, можна констатувати, що загальна результативність (успішність) захисту особами з інвалідністю власних прав є більш-менш позитивною. Так, більш ніж 2/3 позовів в рамках адміністративного та 6/7 позовів в рамках цивільного судочинства в тому чи іншому ступеню було задоволено.

В рамках кримінального судочинства не можна сказати наскільки був результативним (успішним) захист власних прав обвинувачуваними, які мають інвалідність, оскільки у кожному випадку є свої нюанси. Однак впевнено можна констатувати, що обвинувачувані, які мають інвалідність, при винесенні вироку користувалися правом на звільнення на підставі Закону України «Про амністію» та звільнення від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком. А також **при визначенні виду та міри покарання суд враховував** інвалідність як пом'якшуючу відповідальність обставину.

Джерела:

1. 2,6 млн. українцев – інваліди [Електронний ресурс] // Електрон. данні — Офіційний веб-сайт Всеукраїнського громадського соціально-політичного об'єднання «Національна Асамблея інвалідів України», м. Київ [рос. Мов.]: Режим доступу : \WWW/ URL: <http://www.naiu.org.ua/content/view/6001/1/>, вільний. — 01.11.2010 р.

ЕСТЬ ЛИ У НАС ДОСТУП К ПРАВОСУДИЮ?

**Автор - адвокат
Завадовский Александр**

Только ленивый не говорит сегодня о судебной реформе. Она действительно уже назрела. Кто сталкивался в разных жизненных ситуациях с правоохранительными органами, тот больше не захочет добиваться справедливости или же защиты своих нарушенных прав и интересов. Речь идёт не столько об отсутствии в стране законности, как о том, какой ценой нашим гражданам достаются правосудные решения. О людях с ограниченными возможностями – и говорить нечего.

Остановлюсь на нескольких моментах реализации прав граждан, особенно инвалидов, при обращении в судебные органы с исками, заявлениями и жалобами. Эта процедура урегулирована в основном процессуальными Законами Украины: Гражданским процессуальным кодексом, Уголовным процессуальным кодексом, кодексом Административного судопроизводства и тому подобное. Кроме этого, имеются и другие нормативные акты, детализирующие основные законы. В частности, Закон Украины «О доступе к судебным решениям» № 3262-iv от 22.12.2005 г., который предоставляет гражданам, являющимся участниками процесса, или же права, которых они затрагивают, ознакомиться в суде с решением, постановлением, определением, либо же получить их копию. Статьи 2-4, 9 этого Закона гарантируют указанным гражданам незамедлительное получение по их заявлению документов в суде, а если требуется время для изучения – то в течение трёх дней. Все желающие могут также ознакомиться с решениями апелляционных судов и верховного суда Украины, включённых в единый государственный реестр судебных решений, которые размещены на официальном веб-портале судебной власти Украины. Статьёй 10 указанного Закона, что не маловажно, предусмотрена различная ответственность должностных лиц аппарата суда, допустивших нарушения, в том числе и возмещение материального и морального вреда.

Особенно много проблем возникает у лиц с ограниченными возможностями при посещении ими присутственных мест, имею в виду судебные учреждения. Как театр начинается с вешалки, так и

суд начинается с милицейского поста. Без регистрации своей личности на этом посту, попасть в суд невозможно. Спрашивается! От кого наш суд так ограждается? От собственного народа? Раньше такого пропускного режима и близко не было, ну что ж – демократия...! Преодолев преграды технического характера и пост, попадаешь в помещение суда, вот здесь и начинаются мытарства обывателя. Для того чтобы сдать иск или заявление необходимо явиться в конкретный суд в определённый день и в установленное время. Исходя из собственного опыта, могу сказать, что в каждом суде действуют свои правила. Такой же порядок существует и для получения судебных решений. Но там процедура ещё более сложная. Если судья огласил резолютивную часть решения – то он указывает в течение, какого времени можно получить полный текст решения. Придя за ним в установленный день, ещё не означает, что тебе выдадут документ. Могут потребовать заявление, зарегистрировать его и определить окончательный срок для получения судебного решения. А ведь законодательством установлены процессуальные сроки на подачу заявления об апелляционном обжаловании, и подачи самой апелляционной жалобы. Что же касается получения судебных решений, вступивших в законную силу, а также исполнительных листов – то многие при их получении, наверное, вспомнили советские времена, очереди за колбасой и другим дефицитом. Оказывается - это очереди за судебными документами, и стоят в них в основном люди пожилого возраста, так называемые (дети войны), инвалиды – взыскавшие помощь по разным основаниям, женщины, которым не доплатили пособия и тому подобное.

Не мало трудностей возникает у участников процесса, адвокатов, представителей по доверенности при рассмотрении гражданских и административных дел, если они, к тому же, являются инвалидами. Кто сталкивался с судебными процессами, тот наверняка знает, что в подавляющем большинстве судебные заседания не начинаются в назначенное время. Зачастую, рассмотрение дела откладывается неоправданно на длительное время. Для того чтобы ознакомиться с материалами дела необходимо подать заявление (такой порядок предусмотрен инструкцией по делопроизводству), но нигде не прописано, что получить их можно, к примеру, через три дня. Тем не менее, такая практика существует во многих судах. Эта же инструкция предусматривает возможность ознакомления с материалами дела в присутствии работника аппарата суда. Во-первых, в наших судах нет

специально оборудованных помещений, где можно было бы в нормальной обстановке поработать. Во-вторых, здоровому человеку сложно знакомиться с делом в коридоре или же в комнатке секретаря, в которой постоянно толкуются люди, стоит шум, оформляются какие – то документы, а каково инвалиду – колясочнику, или же незрячему? Кстати, этот вопрос законодательно не урегулирован до настоящего времени.

Хочется обратить также внимание на сроки рассмотрения судами гражданских и административных дел. Я не говорю уже о разумных сроках рассмотрения апелляционных и кассационных жалоб – это может длиться годами. Как быть, к примеру, тем, кто предъявил иск о выселении из самовольно занятого жилого помещения, принудительного обмена, в связи с невозможностью совместного проживания, или же взыскания, либо же перерасчёта пенсий, пособий, коммунальных платежей, сумм возмещения вреда, причинённого здоровью увечьем, и рассчитывает на оперативное рассмотрение своих требований? Обычно, эта категория дел решается в общем порядке без всяких исключений. Вот и теряется смысл обращения в суд за защитой своих нарушенных прав.

Не смотря на это, можно порекомендовать гражданам, интересы которых нарушены, либо же которые оказывают правовую помощь нуждающимся в ней, приобрести и внимательно изучить инструкции по делопроизводству. Ниже я привожу их наименования и время их принятия. В соответствии с Законом Украины «О судостроительстве в Украине» принят ряд нормативных актов регламентирующих порядок работы с документами с момента поступления или создания в суде до выдачи или передаче в архив, и обращения к взысканию судебных решений. Это в частности: «Инструкция о делопроизводстве в общем суде», утверждённая приказом Государственной судебной администрации Украины № 68 от 27.06.2006 г., зарегистрирована в Минюсте за № 860/12734 от 24.07.2006 г. с изменениями; «Инструкция о делопроизводстве в апелляционном общем суде», утверждённая приказом Государственной судебной администрации Украины № 1 от 06.01.2006 г., зарегистрирована в Минюсте за № 75/11949 от 30.01.2006 г. с изменениями; «Инструкция о делопроизводстве в апелляционных и местных административных судах», утверждённая приказом Государственной судебной администрации Украины № 155 от 05.12.2006 г., зарегистрирована в Минюсте за № 1345/13219 от 22.12.2006 г. в редакции 2008 г.

Конституційні гарантії забезпечення права людини і громадянина на судовий захист в Україні

Юриста ВООП
«Демократична дія»,
Консультанта Соціальної клініки
юридичної допомоги «Відкриті серця»
Чабан Ірини Сергіївни

Перелік умовних скорочень

ЗУ – Закон України;

Ст. – стаття;

Ч. – частина;

р. – рік;

ЦПК – Цивільно-процесуальний кодекс;

КАС – Кодекс Адміністративного судочинства;

Конвенція – Конвенція з захисту прав людини і основоположних свобод;

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини;

ЧАЕС – Чорнобильська атомна електростанція;

Тис. – тисяч;

Гр. – громадянин;

Млрд. грн. – мільярдів гривень;

1. Зміст права на судовий захист та його законодавче забезпечення.

Право на судовий захист належить до найважливіших громадянських прав людини, які складають перше покоління прав і представляють собою традиційні ліберальні цінності, що визнаються демократичною державою. Поряд з правом на свободу думки, особисту недоторканість, рівність перед законом право на судовий захист виражає так звану «негативну» свободу: тобто зобов'язує державу утримуватись від втручання до сфери особистої свободи [13, с. 137]. Це право не підлягає обмеженню майже в умовах воєнного або надзвичайного стану, адже й в таких умовах захист прав людини є пріоритетною метою, яка відповідає основним засадам правової держави. Крім того, неможливість обмеження даного права підтверджує вищезазначену тезу – без забезпечення судовим захистом права і свободи людини стають ілюзорними [14, с. 116].

Право на судовий захист закріплене у низці міжнародних документів у галузі прав людини – ст.8 Загальної декларації прав людини, ст.14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст.6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Відповідно до ч.1 ст.9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Зважаючи на це, при аналізі змісту права на судовий захист слід виходити з його нормативного закріплення не тільки в національному законодавстві, а й у зазначених міжнародних документах [15, с. 176].

З проголошенням України незалежною державою наш суспільний розвиток пішов по шляху побудови демократичного суспільства, де право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку. І це закономірно, адже право на судовий захист закріплене в конституціях більшості розвинутих держав, воно посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини і громадянина та є необхідним фактором кожної демократичної держави.

Конституція України вважається однією з найдемократичніших у світі, адже її норми є нормами прямої дії і звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується, що чітко закріплено статтею 8 Основного закону.

Безпосередньо право на судовий захист закріплено статтею 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом, що означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист. Таким чином, положення частини першої статті 55 Конституції України закріплює одну з найважливіших гарантій здійснення як конституційних, так й інших прав та свобод людини і громадянина [16].

Проте, слід звернути увагу, що ч.1 ст.55 Конституції України містить положення, відповідно до якого права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Особливістю цієї конституційної норми є те, що судовий захист у ній закріплений як функція судової

влади в державі, а не як відповідне громадянське право. Ч.2 ст.55 Основного закону гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. А згідно до ч.3 ст.55 Конституції кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних судових міжнародних установ чи до відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Вбачається, що в цих конституційних положеннях закріплені окремі елементи права на судовий захист – право оскарження до суду та право на звернення до судових міжнародних установ [15, с.176].

Таким чином, статтею 55 Конституції України закріплено фундаментальний принцип судового захисту всіх порушених прав людини і громадянина. Однак стаття 55 Конституції України чітко не відображає зміст права на судовий захист, не визначає всіх головних елементів необхідних для забезпечення здійснення права на судовий захист. Фактично ст.55 Основного закону зводить право на судовий захист лише до права на звернення до суду.

Отже, Конституція України не здатна в повній мірі відповісти на питання, що включає в себе право на судовий захист, що є складовими елементами змісту цього права та що є сутністю права на судовий захист, в відповідності до взятих на себе державою міжнародних зобов'язань.

В цьому контексті прийняття Верховною Радою України Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. (далі Закон) слід розглядати як приведення українського законодавства до міжнародних стандартів, зокрема і права на судовий захист. Адже, в ст. 7 Закону більш чітко визначено зміст права на судовий захист, зокрема чітко виділені окремі найважливіші елементи права на судовий захист, а саме:

- право на звернення до суду;
- право на справедливий та неупереджений розгляд справи;
- право на участь у розгляді своєї справи;
- розгляд справ у розумні строки, встановлені законом;
- розгляд справ незалежним та безстороннім судом, утвореним відповідно до закону.

Також, окремо наголошено, що іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України.

Таким чином можна зробити висновок, що Закон України «Про судоустрій та статус суддів», а саме у визначенні поняття та змісту права на судовий захист людини і громадянина, відповідає нормам міжнародного права, та фактично є законом, через який держава Україна привела своє внутрішнє законодавство в відповідність до міжнародних стандартів, а отже виконала свої зобов'язання перед світовою спільнотою.

Також право на судовий захист міститься у галузевих процесуальних кодексах де різні елементи права на судовий захист викладені в якості окремих процесуальних прав або в якості принципів судочинства. Так, відповідно до ст.16 Цивільного кодексу України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого майнового або немайнового права та інтересу; аналогічне право закріплено й у ст. 3 ЦПК України, ст. 18 Сімейного кодексу України та ст. 6 КАС України.

Так, ст. 6 КАС України, широко висвітлює зміст права на судовий захист, але принципи адміністративного судочинства виділені в окрему норму. Відповідно до ст.6 КАС України до змісту права на судовий захист входить:

- право кожної особи на звернення до адміністративного суду, якщо вона вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси;
- право суб'єктів владних повноважень на звернення до адміністративного суду;
- право кожного на розгляд його справи;
- відмова від права на звернення до суду визнається недійсною;
- право іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб користуватися в Україні таким самим правом на судовий захист, що і громадяни та юридичні особи України.

В адміністративному судочинстві елементи права на судовий захист також містяться в ст. 7 КАС України, в якості принципів здійснення правосуддя в адміністративних судах, а саме: принцип верховенства права, тобто людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст та спрямованість діяльності держави, звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції гарантується; принцип законності, відповідно до якого суд вирішує справи відповідно до

Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, тобто не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників адміністративного процесу за будь-якими ознаками; принцип змагальності сторін, під цим принципом мається на увазі, що при розгляді справи в адміністративному суді сторони вправі надавати суду свої докази та доводити перед судом їх переконливість; принцип гласності та відкритості адміністративного процесу. Цей принцип є дуже важливим при розгляді справ в адміністративному суді та важливим елементом права людини і громадянина на судовий захист, оскільки мається на увазі, що особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в адміністративному суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів розгляду справи. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в адміністративному суді інформації про дату, час і місце розгляду своєї справи та ухвалені в ній судові рішення. Розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито. Суд ухвалою може оголосити судові засідання або його частину закритими з метою нерозголошення державної чи іншої таємниці, що охороняється законом, захисту особистого та сімейного життя людини, в інтересах малолітньої чи неповнолітньої особи, а також в інших випадках, установлених законом. Також, важливим принципом в адміністративному судочинстві є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, установлених цим Кодексом, що є важливим елементом забезпечення здійснення права людини і громадянина на судовий захист.

На відміну від Кодексу адміністративного судочинства України норми Цивільно - процесуального Кодексу України, в яких визначено елементи і принципи, які забезпечують право на судовий захист, не так чітко впорядковані. Зокрема право на справедливий та неупереджений розгляд справи та право на розгляд справи у розумні строки містяться у ст.1 ЦПК України та визначені не як елементи права на судовий захист, а як завдання цивільного судочинства. Такий елемент змісту права на судовий захист, як право на звернення до суду за захистом, також міститься окремо в ст. 3 ЦПК України. Отже, чинний Цивільно-процесуальний кодекс

України не містить чітко виділених елементів і принципів які визначають зміст права на судовий захист. Така неупорядкованість призводить до того, що особа, яка не є фахівцем у галузі права, не може чітко розуміти сутності змісту права на судовий захист та самостійно систематизувати елементи з яких він складається, а отже не може в повній мірі реалізувати своє конституційне право на судовий захист.

Порівняльний аналіз правової регламентації права на судовий захист у чинному законодавстві України та міжнародних актах у галузі прав людини свідчить і про те, що в останніх воно визначається значно в більшому обсязі, із зазначенням вимог, яким повинен відповідати суд і судовий розгляд, а також мети реалізації даного права. Так, відповідно до ч.1 ст.6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод «кожна людина при визначенні її громадянських прав та обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону». Виходячи з цього вважаємо обґрунтованою висловлену в юридичній літературі тезу про те, що «використання у переважній більшості законодавчих актів України такої формули як «право на звернення до суду» вже на етапі прийняття закону відводить особі роль «прохача» і не гарантує їй права на судовий розгляд, визначеного у ч.1 ст.6 Конвенції» [17, с. 46].

Аналіз ч.1 ст.6 Конвенції та практики Європейського суду з прав людини щодо її тлумачення дозволяє виділити наступні стандарти права на судовий захист, які знайшли в ній пряме закріплення: справедливість судового розгляду; його відкритість (публічність); розгляд справи упродовж розумного строку; незалежність та безсторонність суду, створеного відповідно до закону. Тут же закріплено ще одне право, яке є елементом права на судовий захист і відіграє роль стандарту його забезпечення – право доступу до суду («право на суд»). Практика Європейського суду з прав людини наповнила це право конкретним змістом шляхом виявлення тих факторів, які перешкоджають його реалізації. До них слід віднести не тільки випадки, коли суди відмовляють у прийманні заяви або скарги в силу відсутності відповідного порядку, встановленого законом, або таку організацію роботи судових інстанцій, яка не забезпечує особі формальну можливість звернутися до суду, але й відсутність у державі інституту безкоштовної правової допомоги, перешкоджання спілкуванні

заарештованого, обвинуваченого із захисником, діяльність органів державної влади, яка перешкоджає особі в майбутньому звернутися до суду за захистом своїх прав, тощо [15, с. 179].

В юридичній літературі під правом на судовий захист пропонується розуміти право кожного на відкритий розгляд і вирішення упродовж розумного строку компетентним, незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до закону, конкретної судової справи правовими засобами, наданими судом з метою захисту гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, а також законодавчо закріплена і гарантована можливість оскарження судового рішення з мотивів його незаконності та / або необґрунтованості [17, с. 47].

Порівняльний аналіз регламентації права кожного на судовий захист в міжнародних документах з прав людини та чинному законодавстві України дозволяє дійти висновку, що воно має складний зміст, проте враховуючи ту обставину, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України – можна стверджувати, що на законодавчому рівні право кожного на судовий захист забезпечене та гарантується в повній мірі, як Конституцією та чинним законодавством України, так і цілою низкою міжнародних документів у галузі прав людини.

1. Процедури та умови застосування права людини і громадянина на судовий захист.

Гарантований ст. 55 Конституції України судовий захист являє собою універсальний юридичний засіб, за допомогою якого особі надається реальна можливість відстоювати свої права, свободи та законні інтереси. Він є гарантією щодо усіх інших конституційних прав і свобод, оскільки, як зазначено у рішенні Конституційного суду України № 9 – зп від 25 грудня 1997 р. (справа за зверненням жителів міста Жовті Води), суд не може відмовити в правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушують або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце ущемлення прав і свобод. Відмова суду в прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист,

яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене [18, с. 188-189].

Підсумовуючи наведене, можна дійти висновку про те, що судовому захисту притаманні такі риси:

- специфічний суб'єкт – суд, котрий: а) посідає особливе місце у системі поділу державної влади, яке виражається в тому, що судова влада стоїть між двома іншими гілками державної влади, стримуючи їх в їхньому прагненні до абсолютизації, та між ними і людиною [19, с. 16]; б) в соціальному плані є органом, основним призначенням якого є забезпечення і захист прав людини, інтересів суспільства і держави; в) в процесуальному плані є суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності, до виключної компетенції якого віднесено вирішення питання щодо винності особи у вчиненні злочину, притягнення її до кримінальної відповідальності; г) здійснює складну за характером діяльність, яка є не тільки правозастосовною, а й правотворчою;

- необмежений предмет – він поширюється не тільки на права та законні інтереси особи; не менш важливим, як зазначає В.Кудрявцев, є й захист судом інтересів суспільства, держави, права [20, с. 112];

- специфічні форми реалізації – шляхом відправлення правосуддя та здійснення судового контролю;

- встановлений законом порядок розгляду судом справи, який має значення гарантії забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу;

- стабільність акта судової влади, можливість його скасування або внесення до нього змін виключно самою ж судовою владою [21, с. 213];

Законом «Про судоустрій та статус суддів» закріплено, що суд здійснюючи правосуддя, на засадах верховенства права забезпечує захист гарантованих Конституцією України та Законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави.

Звернення до суду за захистом порушених прав в демократичній країні має бути гарантом об'єктивного, повного та всебічного розгляду всіх обставин, що мають юридичне значення і, як кінцевий результат, - забезпечити винесення законного, обґрунтованого і справедливого рішення.

Відповідно до ст. 8 Конституції України звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

На сьогодні в Україні сформувалося кілька видів закріплених процесуальними кодексами процедур здійснення судової влади (форми судочинства), а саме: цивільне, господарське, адміністративне, кримінальне та конституційне судочинство.

Щоб детальніше розібратись куди має звертатись особа, чії права були порушені, розглянемо основні форми судочинства.

У порядку цивільного судочинства суди розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваний прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Законом може передбачено розгляд інших справ за правилами цивільного судочинства (ст. 15 ЦПК України).

До господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваний прав і охоронюваних законом інтересів мають право звертатися підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (в тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності а також державні та інші органи, громадяни, що не є суб'єктами підприємницької діяльності, у випадках передбачених законодавчими актами України (ст.1 Господарського кодексу України).

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження (ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України).

Завданням кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до

відповідальності і жоден невинний не був покараний. Правосуддя в кримінальних справах здійснюється тільки судом. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону (ст. 2, 15 Кримінально-процесуального Кодексу України).

До конституційного провадження належить прийняття рішень та надання висновків щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, додержання конституційної процедури та розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах визначеними статтями 111 та 151 Конституції України; офіційного тлумачення Конституції та законів України.

З огляду на викладене, в кожній формі судочинства закріплене конституційне право людини громадянина на судовий захист порушених прав свобод. Зазначені процедури здійснення судової влади відрізняються тільки сферою законодавства під яку підпадають правовідносини, в котрих виникло порушення [22, с. 28].

Наприклад, розглянемо процедури та умови застосування права на судовий захист в цивільному судочинстві. Судова діяльність по захисту прав громадян чи організацій порушуються, як правило, за допомогою позову, у якому зацікавлена особа (позивач) викладає свої вимоги до порушника його цивільних прав (відповідача). Однак позов може виконати роль засобу порушення судової діяльності лише в тому випадку, якщо він втілений в визначеній для нього законом формі - позовній заяві, яка в письмовій форм спрямовується до суду на її підставі порушується цивільна справа.

Однак форма позовної заяви повинна відповідати вимогам Цивільно-процесуального Кодексу, тому, що в разі невідповідності вимогам, вона залишається без руху ухвалою суду. Як правило на стадії подання позову найпоширенішим порушенням з сторони суду прийняття безпідставних ухвал про залишення позовної заяви без руху, що, як правило, призводить до затягування розгляду справи.

Прийнявши до свого провадження справу, суддя у визначений законом термін повинен провести підготовку до судового розгляду, розглянути справу по суті та винести законне та

обґрунтоване рішення, керуючись принципом верховенства права та рівності сторін.

Вирішення будь-якої справи в суді першої інстанції (коли справа вирішується по суті) обов'язково завершується постановою рішення чи ухвали, які у випадку незгоди сторін можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному порядку.

Однак, крапку в будь-якому процес може поставити рішення суду, яке виконане, з чим в Україні надзвичайно великі проблеми, які потрібно негайно вирішувати.

Отже, зважаючи на викладене, можна стверджувати, що захист прав, свобод законних інтересів людини і громадянина, інтересів суспільства, держави є основним завданням та призначенням судової влади в демократичній, правовій державі. Вся діяльність суду повинна бути спрямована на досягнення цієї мети, що дає підстави розглядати судовий захист як функцію судової влади, котра реалізується у специфічних, притаманних лише їй формах.

3. Типові порушення права людини і громадянина на судовий захист та шляхи їх вирішення.

Україна близька до того, щоб посісти світове лідерство. Але лідерство це зовсім не почесне, оскільки йдеться про першість за кількістю звернень українських громадян до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Уповноважена Верховної Ради з прав людини Н. Карпачова висловила стурбованість цією ситуацією. За її словами, Україна вже увійшла в трійку лідерів разом з Росією і Туреччиною за загальною кількістю звернень в ЄСПЛ. При цьому особливе занепокоєння викликає практика невиконання судових рішень в Україні, що перетворюється на хронічну проблему. В Україні статистика подання позовів до ЄСПЛ є загрозливою – один позов на 10 тис. населення, тоді як у європейських державах цей показник становить лише один позов на 100 тис. населення [30, с. 30].

Виступаючи з доповіддю на загальних зборах Національної академії правових наук, спікер парламенту Володимир Литвин озвучив сумну тенденцію: якщо у 1993 році в ЄСПЛ надійшло 59 судових позовів від українців, то у 2000 році – вже 10,5 тис., а станом на серпень 2010 року цей показник становить 129,65 тис. При цьому 39% загальної кількості звернень стосуються порушень права на справедливий суд, 28% - порушень права власності і 13% - скарг на затягування справ місцевими судами. Така статистика виразно

свідчить: громадяни України не довіряють з'їденій корупцією українській судовій системі та сподіваються, що зможуть захистити свої права лише у європейських судових інстанціях. Таким чином, українська влада фактично розписується у неспроможності захистити права громадян, і статистика звернень до ЄСПЛ є лише індикатором процесу [23].

Досить загрозливими є дані проведеного О.Овчаренко анкетування громадян, які засвідчили, що за 5-бальною шкалою діяльності судової влади України на «задовільно» оцінюють 49% опитаних, на «незадовільно» - 26,9%, 15% - на «дуже погано», лише 9% респондентів – на «добре» й «дуже добре». Серед основних причин негативного сприйняття суду населенням називались: корупція (34,6%), залежність від органів виконавчої і законодавчої влади (18,7%), постановлення незаконних рішень (15,5%), порушення прав осіб у судовому процесі (12,4%), низький рівень професіоналізму суддів, негативний імідж суду, що тягнеться ще за часів існування СРСР (3%) [24, с. 144].

Таким чином розглянемо типові порушення конституційного права людини і громадянина на судовий захист:

1.Право на судовий захист не може збігатися із самим суб'єктивним правом. Стверджувати про ототожнення права на судовий захист із самим суб'єктивним правом означає ігнорувати беззаперечні факти, зокрема, дію строку позовної давності. Строк позовної давності не впливає на процесуальне право звернення до суду, не впливає на матеріальне суб'єктивне право, що необхідно захищати. Дія строку позовної давності має своє пояснення лише при визнанні права на судовий захист самостійним суб'єктивним правом, яке вміщує строк позовної давності у свій фактичний склад. Саме з цієї причини при спливі строку позовної давності зацікавлена особа, яка має суб'єктивне матеріальне право і право на звернення до суду, не може отримати судовий захист права [25, с. 93].

Приклад: Бершадський районний суд Вінницької області 01.12.2010 р. частково задовольнив адміністративний позов гр. М до Управління Пенсійного фонду України у Бершадському районі Вінницької області про визнання бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинити дії, стягнення моральної шкоди та витрат на правову допомогу – визнав протиправною бездіяльність Управління Пенсійного фонду України у Бершадському районі Вінницької області щодо не нарахування та невиплати пенсії за період з 2 травня 2010 р. по 1 грудня 2010 р. Ухвалою суду від 1 грудня 2010 р. позов в частині визнання протиправною

бездіяльності та зобов'язання вчинити дії за період з грудня 2006 р. по 1 травня 2010 р. залишений без розгляду.

Ч.2 ст. 99 Кодексу Адміністративного судочинства України для звернення до суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлює 6-ти місячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Позивач М. обґрунтував вимогу про поновлення строку тим, що лише 17.09.2010 р. дізнався про порушення свого права та письмово звернувся в досудовому порядку до відповідача – однак суд безпідставно не визнав поважність причин пропущення строку та задовольнив позовну вимогу про відшкодування пенсійних коштів лише за 6 місяців, які передували прийняттю рішення судом, що очевидно незаконно, адже 6-ти місячний строк встановлюється для звернення до суду за захистом порушених прав і свобод, а не визначає період за який мають бути відновлені порушені права і свободи внаслідок протиправної бездіяльності відповідача.

Дана позиція суду є фактично маніпулюванням строком позовної давності, яка перешкоджає відновленню всіх порушених прав гр. М., що є порушенням права на судовий захист. Судова практика свідчить про те, що така позиція Бершадського районного суду Вінницької області непоодинокі, що це є системний підхід судів України у вирішенні аналогічних справ, які стосуються соціальних та пенсійних виплат, що є грубим порушенням права на судовий захист.

Це пояснюється тим, що у інформаційному листі Голови Вищого Адміністративного суду України О. Пасенюка від 13.10.2010 р. за № 1425/11/13-10, який направлений головам апеляційних адміністративних судів, питанням додержання строку звернення до суду приділено велику увагу. Основним контекстом цього листа, як свідчить практика, є фактично непряма вказівка адміністративним судам застосовувати положення щодо строків позовної давності з ціллю залишення позовів щодо соціальних виплат без розгляду, в разі якщо суд за заявою особи, яка його подала, не знайде підстав для поновлення строку. Тобто йде мова про те, що «предметом позову в цій категорії справ є діюча бездіяльність суб'єкта владних повноважень, пов'язані з соціальними виплатами, які можуть бути регулярними, періодичними, одноразовими, обмеженими в часі платежами, тому судам необхідно перевіряти строк звернення до суду залежно від виду платежу та тривалості періоду, за який виник спір. Тобто можливі випадки, коли в частині вимог позовну заяву

слід залишити без розгляду (частина 1 ст. 100 КАС України), а в іншій частині відкривати провадження у справі» [26].

Отже, положення вищевказаного листа є такими, які приводять до масового порушення прав громадян на судовий захист в справах про соціальні виплати, тому, що суди в практичній діяльності посилаються на цей лист, як на підставу задоволення лише частини позовних вимог, а саме в межах 6-ти місячного строку, який передував зверненню до суду та не використовують положень інших законів, якими передбачено підстави відновлення прав і свобод громадян в повному обсязі, тобто ігнорують в своїй діяльності норми чинної Конституції та законодавства України.

Зокрема, в справах про соціальні виплати, учасниками яких є особи, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, щодо позовної давності повинен бути застосований Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 р., а саме ч.1 ст.76 цього Закону визначено, що право на подання позову про відшкодування ядерної шкоди, заподіяної життю і здоров'ю особи, не обмежується строком давності.

2. Як свідчить практика Європейського суду типовим порушенням права на судовий захист в Україні є надмірна тривалість розгляду судами справ. Одним із видів такого затягування є безпідставне прийняття ухвал про відмову у відкритті провадження у справі. Також до затягування розгляду справ призводять часті зміни в законодавстві.

Право на пред'явлення позову є складовою частиною передбаченого ст.4 ЦПК України права кожної заінтересованої особи на звернення до суду за захистом. Цьому праву відповідає обов'язок суду прийняти до свого розгляду звернену до суду заяву (ст. 5 ЦПК України). Право особи на звернення (на пред'явлення позову) до суду за захистом своїх прав забезпечується можливістю оскарження ухвали суду про відмову в прийнятті позовної заяви до свого провадження, а також можливістю її скасування судом другої інстанції та покладення обов'язку на суд першої інстанції прийняти позовну заяву до свого провадження [25, с. 93].

Однак, для того щоб відновити своє право на судовий захист, в разі прийняття судом безпідставної ухвали про залишення без розгляду позовної заяви або про відмову у відкритті провадження у справі громадянин змушений прикладати значні зусилля, які пов'язані з оскарженням судових рішень, які перешкоджають розгляду справи по суті, що призводить до затягування розгляду справи.

Приклад: Громадянин Г. дізнався про порушення свого права, а саме про те, що розмір пенсії, яка йому виплачується не відповідає розмірам пенсії, які зазначені в ЗУ „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” 02.02.2010 р., та одразу звернувся до Управління пенсійного фонду у Бершадському районі Вінницької області. Після отримання відповіді Управління пенсійного фонду у Бершадському районі Вінницької області від 11.02.2010 р. гр. Г. 22.02.2010 р. звернувся до суду з адміністративним позовом до Управління пенсійного фонду у Бершадському районі Вінницької області та до Державного казначейства України про визнання бездіяльності протиправною та відшкодування шкоди. Однак 13.04.2010 р. Бершадським районним судом Вінницької області була винесена ухвала про відмову у відкритті провадження, з підстав зміни законодавства, оскільки відповідно до ч.1 п.2 ст.15 ЦПК України ця справа повинна розглядатися у цивільному провадженні. 20.04.2010 р. гр. Г. подав до суду аналогічну позовну заяву, для розгляду у цивільному провадженні. 28 квітня 2010 р. Бершадським районним судом Вінницької області була винесена ухвала про залишення позовної заяви без руху оскільки на думку суду була подана з порушенням п.4 ч.1 ст. 106 КАС України. 11.05.2010 р. Бершадським районним судом Вінницької області була винесена ухвала про залишення позовної заяви без розгляду. На вказану ухвалу була подана апеляційна скарга. Апеляційним судом Вінницької області ухвала суду про залишення позовної заяви без розгляду була скасована, а справа повернута для відкриття провадження до суду першої інстанції. Але 01.10.2010 р. Бершадським районним судом Вінницької області була винесена ухвала про відмову у відкритті провадження у зв'язку з прийняттям Конституційним судом України рішення від 09.09.2010 р., про переведення даної категорії справ в адміністративне судочинство. Тому громадянин Г. змушений був в черговий раз подати позов в порядку адміністративного судочинства, який був розглянутий судом по суті позовних вимог лише 29.12.2010 р.

Отже, фактично неправосудне рішення суду та часті зміни в законодавстві призвели до того, що гр. Г. не міг відновити своїх порушених прав на протязі тривалого часу. Моніторинг судової практики свідчить про те, що такий вид порушення права на судовий захист, як затягування розгляду справи є широко розповсюдженим, а для його усунення, очевидно, його потрібно розглядати не як окрему незначну процесуальну помилку, а як зловживання судом процесуальним правом, що призводить до значного порушення прав і свобод людини і громадянина.

Отже, у разі постановлення судом завідомо неправосудного вироку, рішення, постанови, ухвали, крім правосуддя, шкода у всіх випадках заподіюється праву на справедливий суд, що дає підстави для визнання його додатковим обов'язковим об'єктом злочину передбаченого ст. 375 Кримінального Кодексу України. Як додатковий факультативний об'єкт злочину, що визначається змістом постановленого судом завідомо неправосудного акта, можуть бути: честь, гідність, ділова репутація, особиста недоторканість, власність та інші, охоронюваних правом цінності [24, с. 145].

В правовій державі суд посідає особливе місце. П.Люблінський неодноразово підкреслював, що діяльність суду пов'язана не стільки з державою, скільки з правом, і в цьому сенсі суд підноситься над державою. «Правосуддя залишається в руках держави, проте держава скоріше служить правосуддю, ніж розпоряджається ним» [27, с. 36]. Йому вторить й сучасний автор В.Шевцов, який зауважує, що «...в умовах правової держави суд, продовжуючи бути органом такої держави, все більшою мірою стає безпосереднім органом громадянського суспільства. Для нього визначальним стає не просто закон, а правовий закон, у зв'язку з чим все більш вразливо формулюється проявляється призначення і діяльність такої домінанти, як право, правове» [28, с. 352-353].

Будучи найважливішим елементом правової державності, незалежна судова система відіграє провідну роль у сучасному правозахисному механізмі, однак конституційні положення щодо здійснення правосуддя тільки судом, незалежності та неупередженості суду, рівності всіх перед законом і судом, права кожного на судовий захист його прав залишаються декларативними з огляду на те, що невиконання рішення судів в Україні є одним з найпоширеніших порушень прав людини і громадянина.

За підсумками діяльності Європейського суду з прав людини за 2010 р. Парламентська Асамблея Ради Європи зробила Україні дуже великі зауваження, зокрема, за невиконання судових рішень у сфері порушень прав людини. В жовтні 2010 р. виступаючи на спеціальному засіданні Верховної Ради України з нагоди 60-ти річчя Конвенції про захист прав людини й основних свобод Міністр юстиції України О.Лавренович заявив, що заборгованість України з виконання судових рішень у сфері порушення прав людини оцінюється в 130 млрд. грн. «Ми маємо знаходити рішення, щоб ми далі не заганяли себе в кут неможливістю виконання рішень Європейського суду з прав людини», - сказав О.Лавренович [29].

Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини, станом на 1 жовтня 2010 р. можна дійти висновку, що Європейським судом з прав людини встановлено порушення ст. 6 Конвенції «Право на справедливий судовий розгляд», що складає 85,8% від загальної кількості розглянутих справ, з яких 55,2 % порушень стосуються невиконання або надмірної тривалості виконання рішень національних судів, 17,2 % порушень стосуються надмірної тривалості розгляду судами цивільних справ, 6,1 % - порушення розумного строку провадження в кримінальних справах, 4,5 % - процесуальних порушень українськими судами.

Тобто, можна зробити висновок, що більшість виявлених порушень права на судовий захист спричинені діяльністю саме суду, на якого законом покладено обов'язок захищати права та свободи людини і громадянина. Отже, щоб виправити критичну ситуацію, що склалась в Україні, потрібно реформувати судову систему. На мій погляд, в першу чергу, необхідно прикласти максимум зусиль для того, щоб забезпечити суди достатньою кількістю висококваліфікованих суддів, спроможних виконувати свої службові обов'язки так, щоб діяти виключно в рамках чинного законодавства та Конституції України. Адже очевидно, що в такому випадку суди будуть постановляти законні та справедливі рішення, жорстко контролюватимуть виконання цих рішень, а отже Європейський суд з прав людини не матиме підстав задовольняти позови до держави Україна на підставі ст. 6 Конвенції (тобто за порушення права на справедливий судовий розгляд).

Як правило, в результаті прийняття судового рішення, хоча б одна із сторін у справі залишається незадоволеною. Виходячи з практики Європейського суду з прав людини можливо дійти висновку, що в Україні в першу чергу залишаються незадоволеними ті, хто по закону не може відновити свої порушені права і свободи через порушення права на судовий захист. Отже, велика кількість незаконних та несправедливих рішень говорить за неспроможність держави відповідати за ефективну діяльність судової гілки влади. І це обумовлено не лише недостатньою кількістю суддів, їх недостатньою кваліфікацією, незабезпеченням гарантій їх діяльності, а й корумпованістю судової гілки влади. На мій погляд, не може прийматися така велика кількість судових рішень, за які потім несе відповідальність держава Україна в Європейському суді з прав людини, без неабсолютності і безкорисливості суду. А тому держава повинна захистити себе прийняттям на законодавчому рівні механізмів персональної відповідальності суддів за прийняття

рішень, на підставі яких потім до держави Україна виставляються обґрунтовані претензії, тобто за кожне рішення Європейського суду з прав людини, яким задоволено позов до держави Україна персональну відповідальність повинен нести суддя. І не лише дисциплінарну, а й матеріальну, тобто держава повинна мати додатковий правовий механізм за допомогою якого матиме змогу відшкодувати за рахунок конкретного судді завдані державі збитки внаслідок задоволення позовів поданих до Європейського суду з прав людини.

Висновок

Проведений аналіз нормативно-правового регулювання у сфері забезпечення права людини і громадянина на судовий захист дозволяє констатувати, що в Україні право кожного на судовий захист забезпечене та гарантується в повній мірі та закріплено Конституцією України, цілою низкою галузевих кодифікованих законодавчих актів, законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і які є частиною національного законодавства України.

Найбільш структуровано зміст права на судовий захист людини і громадянина закріплено в Законі України «Про судоустрій та статус суддів». Фактично можна зробити висновок, що цей Закон, а саме у визначенні поняття та змісту права на судовий захист людини і громадянина, відповідає нормам міжнародного права, та фактично є законом, через який держава Україна привела своє внутрішнє законодавство в відповідність до міжнародних стандартів, а отже виконала свої зобов'язання перед світовою спільнотою.

Але, на сьогоднішній день, при використанні такого права людини і громадянина, як права на судовий захист, виникає дуже багато проблем, які перешкоджають здійсненню цього права як такого, так і здійснення цього права для забезпечення інших прав і свобод людини. Основу проблеми складає те, що процесуальні документи чітко регламентують права та обов'язки осіб, які приймають участь в процесі, але суд в багатьох випадках діє всупереч нормам процесуального та матеріального права. Найтипівішими порушеннями права людини і громадянина на судовий захист в Україні на сьогодні є невиконання або надмірна тривалість виконання рішень національних судів, надмірна тривалість розгляду судами цивільних справ, порушення розумного строку провадження у кримінальних справах тощо.

Проаналізувавши практику Європейського суду з прав людини можна зробити висновок, що більшість виявлених порушень права на судовий захист спричинені діяльністю саме суду, а саме прийняття рішень всупереч ст. 6 Конвенції «Право на справедливий судовий розгляд», що викликає необхідність ставити питання про реформування судової системи України, яка має полягати, в першу чергу, в здатності Держави забезпечити достатню кількість висококваліфікованих суддів для здійснення правосуддя, по-друге: подолання корупції, як явища, в судовій системі, - в продовження цього, по-третє: прийняття на законодавчому рівні механізмів персональної відповідальності суддів, за прийняття незаконних рішень, і не лише дисциплінарну, а й матеріальну, тобто держава повинна мати додатковий правовий механізм за допомогою якого матиме змогу відшкодувати за рахунок конкретного судді завдані державі збитки внаслідок задоволення позовів поданих до Європейського суду з прав людини.

Отже, лише наявної законодавчої бази, яка гарантує та забезпечує право людини і громадянина на судовий захист в Україні, на сьогоднішній день недостатньо, тому, для забезпечення права кожного на судовий захист потрібно додатково створити правові механізми завдяки яким право на судовий захист буде належним чином виконуватись.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996р. // <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Закон України "Про судоустрій та статус суддів" від 7 липня 2010 р. // <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Загальна декларація прав людини // <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права // <http://zakon.rada.gov.ua/>
5. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод // <http://zakon.rada.gov.ua/>
6. Кодекс адміністративного судочинства України // <http://zakon.rada.gov.ua/>
7. Цивільно-процесуальний кодекс України // <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Цивільний кодекс України // <http://zakon.rada.gov.ua/>
9. Кримінально-процесуальний кодекс України // <http://zakon.rada.gov.ua/>
10. Кримінальний кодекс України // <http://zakon.rada.gov.ua/>
11. Господарсько-процесуальний кодекс України // <http://zakon.rada.gov.ua/>
12. Сімейний кодекс України // <http://zakon.rada.gov.ua/>

13. Права человека: учебник для вузов / отв. Ред. чл. - корр. РАН Е.А. Лукашова. – М.:Изд – во НОРМА, 2002. – С.137 (573 с.).
14. Голубок С.А. Международно - правовые стандарты права на судебную защиту//Правоведение. – 2007. - № 1. – С.116 (112-123).
15. Шило О.Г. Вісник Академії правових наук України. – 2008. - № 15. – С. 173-181.
16. Рішення Конституційного Суду №9-зп від 25.12.1997р. // <http://zakon.rada.gov.ua/>
17. Мігоряну С.Д. Регламентация права на судебный захист в міжнародному праві з прав людини//Науковий вісник Чернівецького університету. – 2005. – Випуск 306. Правознавство. – С.46 (43-47).
18. Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках (1997-2003 роки). – К., 2003. – С.188-189.
19. Лазарева В.А. Теория и практика судебной защиты в уголовном процессе. – Самара, 2000. – С.16.
20. Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью. – М., 2005. – С.112.
21. Шило О.Г. Вісник Академії правових наук України. – 2006. - № 2 (45). – С.203-213.
22. Бакірова І. Право України. – 2006. - № 12. – С. 23-28.
23. <http://www.kyivpost.ua/opinion/op-ed/na-varti-demokratiyi-nove-zaminulij-tizhden.html>.
24. Квасневська Н. Право України. – 2009. - № 6. – С. 139-145.
25. Сульженко Ю. Право України. – 2005. - № 7. – С. 89-94.
26. Інформаційний лист Вищого Адміністративного Суду України від 13.10.2010 № 1425/11/13-10.
27. Люблинский П.И. Суд и права личности//Суд и права личности: Сб. ст./Под ред. Н.В. Давыдова, Н.Н. Полянского. – М., 2005 – С. 36.
28. Шевцов В.С. Права человека и государство в Российской федерации. – М., 2002. – С.352 – 353.
29. <http://ukranews.com/uk/news/Ukraine/2010/10/22/29697>.
30. Карпачова Н.. Право України. – 2010. - № 10. – С. 30.

Захист права на пільговий проїзд

Геннадій Євсев'єв
Президент ВМГО "Генерація Успішної Дії"

Від Радянського Союзу незалежна Україна успадкувала соціально орієнтоване законодавство, яке передбачає для інвалідів різноманітні пільги та преференції. Звісно, що нічого безкоштовного не буває. Кожен товар чи послуга має свою вартість, яку замість інваліда, відповідно до законодавства, має сплачувати держава. Водночас, «соціальний пакет» став надзвичайно важким тягарем для бюджетів всіх рівнів і виконувати свої обов'язки щодо компенсування держава на сьогодні далеко не завжди здатна. Заручниками цих обставин стають звичайно інваліди.

Розглянемо детальніше ситуацію на прикладі самої використовуваної інвалідами пільги на транспорт. Мова піде про дотримання права на пільговий проїзд на міських автомобільних маршрутах загального користування (іншими словами про маршрутки).

Відповідно до статті 38-1 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» **інваліди, діти-інваліди та особи, які супроводжують інвалідів першої групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжувачого), мають право на безплатний проїзд у пасажирському міському транспорті.** Пільгове перевезення інвалідів здійснюють усі підприємства транспорту незалежно від форми власності та підпорядкування відповідно до Закону України «Про транспорт».

Стаття 12 Закону України «Про транспорт» зобов'язує транспортні підприємства забезпечувати права на пільги громадян щодо користування транспортом.

Відповідно до статті 37 Закону України «Про автомобільний транспорт» (у редакції Закону від N3492-IV від 23.02.2006) пільгові перевезення пасажирів, які відповідно до законодавства користуються такими правами, забезпечують автомобільні перевізники, які здійснюють перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування.

Автомобільному перевізнику, який здійснює перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування, забороняється відмовлятися від пільгового перевезення, крім випадків, передбачених законом.

Відповідно до підпункту 10 пункту 145 Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 176 у редакції постанови 26 вересня 2007 р. № 1184) перевізник зобов'язаний здійснювати перевезення пасажирів з квитками і пасажирів, яким згідно із законодавством надано пільги щодо плати за проїзд.

Відповідно до статті 133-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення безпідставна відмова від передбаченого законом пільгового перевезення громадян – тягне за собою накладення штрафу на водіїв транспортних засобів, громадян - суб'єктів підприємницької діяльності від восьми до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Таким чином законами України та підзаконними нормативно-правовими актами, ухваленими урядом, чорним по білому чітко сказано, що пільга є і ніяких обмежень щодо її застосування не встановлено. Чому ж інвалідам доводиться чути при посадці від водіїв: «к мене вже є пільговики», «ти вже п'ятий! Скільки можна вас возити?» або «плати чи йди на тролейбус!». Чому так відбувається і чому водії не бояться адміністративної відповідальності. Спробуємо знайти відповідь.

Автоперевізники надають свої послуги на підставі договорів з замовниками послуг, якими у містах є виконавчі комітети міських рад. Всі договори складаються на основі типових договорів, які затверджуються міськими радами. Ось саме тут відбувається перше порушення законодавства, коли міські ради свідомо у типових договорах встановлюють свої обмеження щодо перевезення пільгових категорій пасажирів, чим зрештою залюбки користується автоперевізник.

Виходить так, що автоперевізник буцімто не порушує законодавство, оскільки діє на підставі договору, складено на основі типового, який затвердила міська рада.

Не є виключенням навіть столиця України. У Києві типовий договір затверджується наказом Головного управління транспорту Київської міської державної адміністрації. Діюча редакція типового договору передбачає обмеження щодо застосування інвалідами

права на пільговий проїзд. Автор цієї статті звернувся до прокуратури міста Києва з проханням провести перевірку з метою встановлення цього факту та вжити заходів прокурорського реагування. Моє звернення прокуратура не розглядаючи переслала до Головного управління транспорту Київської міської державної адміністрації, тобто до самого ж порушника.

Саме цікаве, що Головне управління транспорту КМДА навіть не намагалось заперечувати чи приховати факт порушення. У своєму листі-відповіді №063-6985 від 27.12.2010 Головне управління транспорту КМДА зокрема пише наступне:

«Наказ Головного управління транспорту № 40 від 20 травня 2010 року «Про внесення змін та доповнень до змісту договорів» було підготовлено з метою забезпечення здійснення перевезень пільгових категорій громадян автомобільним транспортом загального користування м. Києва згідно чинного законодавства України та приведення форм договорів про організацію перевезень пасажирів на міських автобусних маршрутах загального користування м. Києва до вимог чинного, законодавства України.

Зазначеними змінами та доповненнями, внесеними до договорів про організацію перевезень пасажирів на міських автобусних маршрутах загального користування м. Києва відповідно до наказу Головного управління транспорту № 40 від 20 травня 2010 року, договори приведені у відповідність до вимог чинного законодавства (з врахуванням відсутності фінансування (компенсацій за пільгові перевезення) приватних перевізників відповідно до вимог ст. 29 Закону України «Про автомобільний транспорт»).

Отже, згідно форми договору про організацію перевезень пасажирів на автобусному маршруті загального користування м. Києва, затвердженого у встановленому порядку наказом Головного управління транспорту, право на пільговий (безкоштовний) проїзд в маршрутних таксі мають ті категорії громадян, які відповідно до законодавства України мають право пільгового проїзду в громадському пасажирському транспорті м. Києва - у кількості не більше 2 (двох) пасажирів пільгових категорій за один рейс.

Друге звернення до прокуратури міста Києва було направлене разом з листом від Головного управління транспорту КМДА. Начальник відділу захисту прав і свобод громадян О.Чепурний відправив моє друге звернення до Головної транспортної інспекції на автомобільному транспорті. Там його переслали до територіального управління в місті Києві. Звідти надійшов лист відписки, який по суті нічого не змінює. Наразі в

прокуратурі міста Києва знаходиться на розгляді третє звернення з того ж самого питання.

Територіальне управління Головної транспортної інспекції на автомобільному транспорті в місті Києві завжди активно реагує на скарги, які надходять від інвалідів, яких не пустили водії чи змусили оплатити проїзд. В 2009 році Територіальне управління в місті Києві спільно з Всеукраїнською молодіжною громадською організацією інвалідів з вадами зору «Генерація успішної дії» провела цілу низьку рейдових перевірок під час яких виявлялись водії, які порушують законодавство щодо пільгового перевезення. На цих водіїв складались матеріали про адміністративне правопорушення та накладався на них штраф у відповідності до статті 133-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Тепер після фактичного узаконення обмеження щодо права на пільговий проїзд такі рейдові перевірки Територіальним управлінням в місті Києві не проводяться.

З іншого боку планова чи непланова перевірка може бути ефективною при масовому порушенні водіями законодавства і може підтвердити чи спростувати факт, який міститься у скарзі інваліда. А що робити інваліду і як захистити свої права в момент відмови водія від передбаченого законом пільгового перевезення? Це питання наразі є риторичним.

З метою захисту прав інвалідів на пільговий проїзд громадські організації інвалідів мають об'єднати свої зусилля та спрямувати свою діяльність на скасування типових договорів в частині обмеження права на пільговий проїзд.

ПОСИЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ДІЇ

ГРОМАДЯНСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО

Наталя Качанова
Президент БФ “Громадські ініціативи”

Вступ

Кажуть, що громадянське представництво, або англійською мовою *advocacy* (ще перекладають це поняття як *представництво і захист інтересів*) можна пояснити такими словами:

Це процес, в результаті якого ті, хто зазвичай нікого не слухає чують тих, що звичайно мовчать.

Прагнучи покращити умови життя „тих, що звичайно мовчать” важливо познайомитись із досвідом, що здобутий вже багатьма організаціями в інших країнах. Є такий досвід вже і в нашій Україні.

Поняття громадянського представництва

Громадянське представництво (адвокасі) – це процес, за допомогою якого окремі особи та організації намагаються впливати на ухвалення рішень з питань громадсько-державної політики. Адвокасі спрямовується на тих посадових осіб законодавчої, судової чи виконавчої гілок влади, які спроможні впливати на ухвалення або ухвалювати рішення з питань державної політики.

ЩО ТАКЕ “ЕДВОКАСІ”?

„Едвокасі” це процес відстоювання, захисту чи підтримки певної справи, ідеї – особливо – від імені чи в інтересах інших осіб.

„Едвокасі” – це не обов'язково змагання чи протистояння, але обов'язково комунікація.

„Едвокасі” – складна справа, особливо у суспільстві, де люди звикли задовольнятися тим, що їм дають, і за будь-яких умов залишатися ввічливими

Передумова „едвокасі” – знати, що ви заслуговуєте на те, щоб до вас ставилися справедливо, що ви маєте певні права і повинні мати можливість скористатися цими правами.

Громадянське представництво (ГП)

ГП – це знання чого саме ви потребуєте і як цього добитися

- пошук впливу на публічну політику, рішення щодо розподілу ресурсів у політичних, економічних та соціальних системах та інституціях, які безпосередньо впливають на життя людей
- організовані зусилля та дії, побудовані на реальності того, „що є”
- організовані дії спрямовані на висвітлення критичних проблем, які ігноруються і применшуються
- вплив на ставлення громадськості, прийняття та реалізацію законодавства та публічної політики з тим, щоб бачення тощо, „як все має бути” у справедливому, чесному суспільстві, стало реальністю
- права людини – політичні, економічні і соціальні – є загальною рамкою для такого бачення
- сила організацій, що займаються громадянським представництвом – у людях – членах організацій, громадах та представниках груп, і у відповідальності організацій перед цими людьми
- надання спроможності одержати доступ до прийняття рішень відповідними інституціями і голос у цьому процесі, змінити баланс сил між цими інституціями та людьми, на яких впливають їх рішення – і тим змінити самі інституції, а також принести очевидне покращення життя людей.

Метафори громадянського представництва (ГП)

- ГП як гра
- ГП як маркетинг
- ГП як юридична справа
- ГП як процес комунікації

Всі ми розуміємо „едвокасі” по-різному”. Ось кілька визначень „едвокасі”:

„Едвокасі” це процес відстоювання, захисту чи підтримки певної справи, ідеї – особливо – від імені чи в інтересах інших осіб.

„Едвокасі” – це не обов'язково змагання чи протистояння, але обов'язково комунікація.

„Едвокасі” – складна справа, особливо у суспільстві, де люди звикли задовольнятися тим, що їм дають, і за будь-яких умов залишатися ввічливими

Передумова „едвокасі” – знати, що ви заслуговуєте на те, щоб до вас ставилися справедливо, що ви маєте певні права і повинні мати можливість скористатися цими правами.

Громадянське представництво (ГП)

ГП – це знання чого саме ви потребуєте і як цього добитися

Метафори ГП

(за матеріалами **Assessing Advocacy Research Project**, <http://www.cailc.ca/olt/index.htm>)

ГП як гра

ГП – це гра, у якій ви – гравець, а система – інший гравець. Роблячи певні кроки ви намагаєтесь виграти, або принаймні не програти. На відміну від звичайної гри, у ГП виграє не лише один з гравців.

ГП як маркетинг

ГП – це „розкрутка” і „продаж” ідеї чи способу вирішення проблеми. ГП – це дії, спрямовані на те, щоб переконати інших „купити” ваш „товар”. У цьому випадку ваш „товар” – ваші потреби, нова політика, позитивна зміна. Ціль маркетингу – зробити ваш „товар” якомога привабливішим, щоб „покупець” (тобто система) сам захоче його „придбати”. Можливо, що саме ви будете „покупцем” – і тоді ГП полягатиме у відстоюванні вашого права на одержання („купівлю”) від системи якісних послуг, за які ви сплачуєте податки.

ГП як юридична справа

ГП є способом „адвокатури” – тобто „виступання за іншого”, у якому є „адвокат” і той, чий інтереси він представляє. Навіть якщо таке представництво відбувається не в суді, часто застосовуються юридичні механізми.

ГП як процес комунікації

Те, як ми живемо, значною мірою пов'язано з тим, як ми спілкуємось - говоримо, слухаємо (або не слухаємо), виражаємо свої почуття, висловлюємо ідеї, сприймаємо ідеї інших. У цьому сенсі ГП – це чітке формулювання потреб і прав тих, чий інтереси ви представляєте за допомогою процесу комунікації. Комунікація – це не тільки один з ключових способів ГП, але й спосіб вивчення самого процесу ГП.

Робоче визначення ГП від Advocacy Institute (Washington D.C., USA)

Громадянське представництво – це пошук впливу на наслідки – серед яких – публічна політика і рішення щодо розподілу ресурсів у політичних, економічних та соціальних системах та інституціях – які безпосередньо впливають на життя людей.

Громадянське представництво складається з організованих зусиль та дій, побудованих на реальності того, „що є”. Ці організовані дії спрямовані на висвітлення критичних проблем, які ігноруються і применшуються, з метою впливу на ставлення громадськості, прийняття та реалізацію законодавства та публічної політики з тим, щоб бачення тощо, „як все має бути” у справедливому, чесному суспільстві, стало реальністю. Права людини – політичні, економічні і соціальні – є загальною рамкою для таких бачень. Сила організацій, що займаються громадянським представництвом – у людях – членах організацій, громадах та представниках груп, і у відповідальності організацій перед цими людьми.

Громадянське представництво має своїм наслідком реалізацію мети: надання спроможності громадським представникам, що відстоюють громадські інтереси, одержати доступ до прийняття рішень відповідними інституціями і голос у цьому процесі, змінити баланс сил між цими інституціями та людьми, на яких впливають їх рішення – і тим змінити самі інституції, а також принести очевидне покращення життя людей

(Джерело: Volume I: Reflections on Advocacy by David Cohen, Co-Director, Advocacy Institute from the forthcoming Advocacy Learning Initiative by Oxfam America and the Advocacy Institute)

Ще одне визначення ГП від Advocacy Institute:

Організовані зусилля і дії, які застосовуються з використанням інструментів демократії з метою представлення інтересів і захисту прав громадян та суспільства вцілому. Ці інструменти можуть включати в себе вибори, лобіювання, масові акції, громадянську непокору, переговори, взаємні поступки та звернення до суду. Ці зусилля та дії мають на меті здійснити вплив та переконати тих, хто володіє політичною та економічною владою, виробити, прийняти та здійснити таку політичну лінію, яка буде спроможна покращити життя людей, що володіють меншими економічними можливостями та політичною владою в загальноприйнятому розумінні цього слова. Адвокасі має на увазі досягнення кінцевого результату: зміни суспільних інститутів, а також владних взаємовідносин всередині та між ними таким чином, щоб ті, хто має менші політичні та економічні можливості, отримали їх більше.

Такі визначення мають сприяти розширенню меж мислення і дискусії, а не перевантажувати чи обмежувати їх. З часом, аналізуючи власний досвід адвокати, ви зможете вийти на більш повне визначення цього поняття. А поки що достатньо осмислити своє робоче визначення, яке б постійно збагачувалося через взаємодію з колективним досвідом. *(Девід Коен)*

Шість кроків до ефективного планування

- Визначте справжню ціль (чого ви насправді хочете досягти)
- Визначте вторинну ціль (результат, який ви готові прийняти, як дещо краще, ніж нічого)
- Визначте права тих, чий інтерес ви відстоюєте (конкретні речі, гарантовані певними законодавчими актами)
- Визначте ваш(і) метод(и)
- Якнайповніше реалізуйте його на практиці
- Оцініть результат. Якщо ви не задоволені результатом – почніть спочатку

Громадянське представництво як комунікаційний процес

Учасники:

- (1) зацікавлена сторона (особа чи організація)**
- (2) представник влади, від якого залежить вирішення певної проблеми зацікавленої сторони і який має ресурс, необхідний для вирішення даної проблеми**

Моделі комунікації:

- (1) лінійна одностороння,**
- (2) лінійна двостороння,**
- (3) „концентричні кола”**

Громадянське представництво - це комунікація зацікавленої сторони (особи чи організації) і представника влади, від якого залежить вирішення певної проблеми

Ресурси:

- (1) матеріальні,**
- (2) фінансові,**
- (3) людські і технологічні (окремі зв'язки і контакти, - коаліція, міжособистісні і медійні комунікативні навички,**
- (4) часові**

Аналіз цілей

- Визначте мету, якої ви прагнете досягти
- Що вам дасть досягнення цієї мети? Як зміниться ситуація, коли ви досягнете мети? Чим сьогоднішня ситуація відрізняється від нової ситуації, якої ви прагнете? Визначте пріоритети змін
- Чим, якими діями можна досягти бажаних змін?
- Коли і з чого з'явилася ця проблема? Чи стало гірше? Якщо так, то через що? Що або хто є причиною проблеми? Розрізняйте причини, їх зовнішні прояви і наслідки
- Проаналізуйте цільові групи, їх потреби, очікування і обмеження. Чи знають вони, чого ви чекаєте від них? Чи мають вони достатньо спроможності, щоб відповісти на ваші очікування?
- Якщо вони знають, що треба робити, чого вони цього не роблять? Як їх мотивувати?
- Чи сказали ви представникам вашої цільової групи, чого саме ви чекаєте від них? Чи вони вас зрозуміли? Чи достатньо знань, інформації, матеріалів ви дали їм для розуміння?
- Чи готові ви до того, що вони навчатися не відразу, робитимуть помилки, пропонуватимуть свої шляхи? Чи готові ви прислухатися до їх точок зору і пропозицій?
- Як саме (у конкретних проявах) впливає дана проблема на вас?
- Які зміни могли б виправити ситуацію на краще? Що треба для цього зробити?
- Які зусилля до вирішення проблеми робилися досі? Які були результати? Чи треба посилити „старі” дії, чи вдатися до чогось нового? До чого саме?

- Оцініть часові ресурси і встановіть часові межі для вирішення проблеми
- Якщо проблема не буде вирішена, як це вплине на вас?
- Які конкретні задачі вам необхідно вирішити? З чого вони складаються?
- Як ваші цілі і задачі впливають на ваші цільові групи? Як вони співвідносяться з їх цілями і задачами? Як переконати представників цільових груп співпрацювати з вами?
- З чого ви дізнаєтесь, що ви досягаєте поставлених цілей?

Стратегічний аналіз сильних і слабких сторін, можливостей та небезпек (SWOT-аналіз)

(ТРИ погляди: з власного погляду, з погляду опонентів і ширшого загалу)

У чому полягають ваші переваги? Що ви робите добре?

- Що зроблено погано? Що можна зробити краще? Чого потрібно уникати?

- Які сприятливі можливості відкриваються перед вами? (політичні зміни, соціально-економічні зміни, інституційні, технологічні, фінансові зміни в організації, місцеві події, міжнародні події)

- Як змінюється середовище і вимоги громадян? Як вплинуть ці зміни на ваші шанси? Чи здатні ви відреагувати на зміни належним чином? Що треба зробити, щоб зміни вам не зашкодили?

- У чому полягають сприятливі тенденції? Як перешкоди вам доведеться долати?

- Що роблять (робитимуть) ваші конкуренти? Чи є щось, що можна використати проти вас? Як ви протистоятимете цьому?

Основи аналізу політики. Навіщо потрібен аналіз політики?

- Визначення впливу даної політики на суспільство та його окремі групи
- Отримання аргументів для обґрунтування позиції вашої організації щодо даного питання
- Можливість впливати на формування і прийняття рішення
- Можливість залучення ЗМІ і громадськості

Питання, на які повинен відповісти аналіз політики:

- Які позитивні і негативні сторони існуючої політики?
- Що саме ви хочете змінити? Чому?
- Якого результату ви прагнете добитися?
- Які рівні прийняття рішень доступні вашому впливу?
- Які найважливіші фактори (змінні) мають бути враховані для розробки ефективної політики?
- Які засоби впливу на прийняття рішень є у вашому розпорядженні?
- Які ресурси для здійснення впливу є у вашому розпорядженні?
- Як використати ці ресурси найбільш ефективно?

Вивчіть процес формулювання і прийняття рішень

- Як одержати доступ до процесу формування і прийняття рішень?
- Хто може брати участь у цьому процесі?
- Які ресурси для цього потрібні?
- Наскільки відкритим є цей процес?
- Наскільки прозорим є цей процес?
- Чи приймаються рішення публічно?
- Чи є рішення обов'язковими для оприлюднення?
- Якщо так, то як вони оприлюднюються?

- Чи є конкретне політичне рішення вираженням колективного вибору?
- Чи зрозуміло, в чиїх інтересах приймається політичне рішення?
 - Наскільки відповідальною є влада?
 - Які механізми роблять політиків відповідальними за прийняті ними рішення?

Що таке системний аналіз політики?

- Визначення, артикуляція та деталізація проблеми
- Визначення шляхів вирішення проблеми
- Оцінка ефективності кожного із шляхів вирішення проблеми
 - Визначення ризиків, пов'язаних із застосуванням кожного із шляхів
 - Визначення оптимального варіанта вирішення проблеми
 - Вироблення рекомендацій
 - Визначення шляхів і вартості реалізації запропонованих рекомендацій
 - Аналіз впливу застосування даних рекомендацій на всі зацікавлені групи
 - Моніторинг реалізації політичних рішень і оцінка результатів

Що таке добре проведений аналіз політики?

- Проблемно-орієнтований, а не ідеологічно-орієнтований
 - Проблему визначено чітко і вичерпно
 - Визначені політичні і практичні завдання
 - Розглянуто і критично досліджено якнайбільше конкретних проявів проблеми
 - Поставлено реальні цілі, результат досягнення яких можна оцінити в конкретному вимірі

- Чітко визначено групи, зацікавлені (не зацікавлені) у вирішенні даної проблеми (організації, групи осіб, ЗМІ)
- Визначено "союзники" і "противники"
- Враховано можливості переговорів
- Запропоновані альтернативи є теоретично, методологічно і технічно доцільні
- Запропоновані альтернативи є політично прийнятні та недискримінаційні
- Існує організаційна спроможність їх реалізації
- Визначені найбільш ефективні з погляду вигод-витрат шляхи вирішення проблеми
- Враховано можливості моніторингу на кожному етапі і корекції "по ходу" реалізації рішень
- Визначено критерії оцінки ефективності
- Оцінено вплив застосування цього рішення на всі зацікавлені групи

Основні ознаки кампанії громадянського представництва

Кампанія громадянського представництва – це послідовність організованих дій, яка:

- має впливати на осіб, органи чи інституції, які уповноважені приймати рішення;
- ведеться з використанням інструментів демократії;
- проводиться в інтересах людей, що мають менші економічні можливості та політичний вплив;
- має на меті досягнення тривалих системних змін (або недопущення таких змін)

Системна зміна – це рішення органу влади яке:

- має форму офіційного документа;
- прийняте згідно з визначеною процедурою;
- обов'язкове для виконання;
- призначено для регулювання певних суспільних або економічних відносин;
- може бути відмінене за подібною процедурою

Аналіз політики органів влади

- Які позитивні і негативні сторони теперішньої політики?
- В чий інтересах вона ведеться?
- Як вона впливає на цільову групу та інші групи?
- Які фактори визначають цю політику?
- Чи несе влада відповідальність за результатом своєї політики?

Оцінка представництва у органах законодавчої влади

Представництво – це найважливіший елемент демократії. Ступінь, у якій законодавчий орган (як от Верховна Рада, міські ради, тощо) представляють потреби і прагнення громадян, визначатиме види втручання у вигляді фінансування, необхідного для розширення представництва. Наступні питання дозволяють ОГС оцінити представництво у законодавчих органах.

Чи сприяє законодавчий орган двосторонньому потоку інформації? Чи пояснюють законотворці, їх працівники та їх публікації, яким чином приймаються рішення? Чи є публічні записи законодавчих дій? Чи намагається законодавчий орган отримати дані щодо громадської думки (через публічні слухання, опитування тощо)? Чи мають члени парламенту районні або місцеві представницькі офіси (приймальні), або чи мають вони стимули створювати такі офіси?

Наскільки відкритим і підзвітним є законодавчий орган перед громадськістю і ЗМІ? Чи можуть громадяни та репортери відвідувати пленарні засідання та зустрічі комітетів, на яких розробляються законодавчі акти? Чи мають репортери та редактори доступ до процесів і функцій, і чи розуміють вони їх?

Чи проводять комітети публічні слухання? Якою є процедура доведення громадської думки до відома комітету? Чи публікуються оголошення про засідання комітету? Чи легко дістатись місця проведення засідання?

Чи прислухаються політичні партії до громадської думки? Чи заохочують і дозволяють політичні партії висловлення громадської думки для визначення платформ партії та політичних пропозицій?

Чи ефективно взаємодіють із законодавчим органом організовані групи інтересів? Чи в змозі ОГС виконувати свою роль щодо захисту прав і представництва інтересів? Чи мають організовані групи рівний доступ до законодавчого органу?

Вивчення процесу прийняття рішень

1. Які питання треба вивчити:

- Хто є ініціатором прийняття рішення?
- Який орган розробляє проект рішення?
- Хто персонально відповідає за розробку проекту?
- Хто готує текст проекту?
- Який орган проводить експертизу проекту?
- З якими підрозділами, організаціями, установами треба погоджувати проект?
- Хто може вносити зміни та доповнення?
- Хто приймає рішення? Колективний орган чи окрема посадова особа?
- Наскільки відкритим є процес прийняття рішень (наскільки громадськість може впливати на зміст і прийняття рішення)?
- Наскільки прозорим є цей процес (наскільки громадськість може слідкувати за процесом прийняття рішення)?

- Чи є рішення обов'язковим для оприлюднення?
- Якщо так, то як воно оприлюднюється?

2. Використання результатів вивчення:

- Які рівні прийняття рішень доступні Вашому впливу?
- Які засоби впливу є у Вашому розпорядженні?
- На якому етапі прийняття рішення Ви можете на нього впливати?
- Хто є мішенню Вашого впливу: на які органи, інституції, на яких конкретних осіб буде спрямований Ваш вплив?

3. Основні типи рішень:

- Верховна Рада – приймає Закони України (Постанови)
 - Президент видає Указ (Розпорядження)
 - Кабінет міністрів видає Постанови
 - Міністерства і Державні комітети видають Накази і Розпорядження, якими затверджують Інструкції
 - Обласні ради – Рішення (Положенні, Порядки, Інструкції)
- Голови місцевих держадміністрацій видають Розпорядження

Характерні риси ефективного аналізу бюджету

ОГС, що провадять кампанії з адвокати повинні:

Бути обізнані з етапами бюджетного процесу, (наприклад, формування, затвердження, виконання і аудит) а також здійснювати відповідні „інтервенції” на кожному відповідному етапі.

Покращувати знання і навички для проведення надійного і точного аналізу і розробки практичних рекомендацій.

Викладати технічну бюджетну документацію у вигляді доступної інформації, що її легко зрозуміти ОГС, ЗМІ та громадськості.

Покращувати організаційну спроможність, щоб своєчасно реагувати на нагальні потреби і оперативно проводити необхідний аналіз.

Розвивати зв'язки із ЗМІ. Наприклад, проводити семінари з питань бюджету для журналістів.

Схема написання інформаційного запиту

Використано матеріали “Бізнес-планування” (курс по вивченню та застосуванню), розроблений доктором наук Сазан І. Жальбер для проекту БІЗПРО

Різні джерела, види та методи збору інформації

Джерело інформації Громадяни	Вид інформації	Метод збирання інформації
ОГС	Особистий погляд або погляд громади на місцеві проблеми Погляд громадянського суспільства на проблеми, політики і управління	Особисті інтерв'ю фокус-групи Звіти, публікації (протоколи засідань, бюлетені тощо)
Місцеві органи влади	Бюджети, сільське і міське планування, інформація перепису населення, аудиторські перевірки державних програм	Державні документи, співбесіди з урядовцями, звіти
Обласні адміністрації та національний уряд	Бюджети, інформації про перепис населення, дані про сектори, макроекономічні дані, політики, програмна інформація	Офіційні органи друку, урядові газети, папери і документи політичного спрямування, статистичні публікації, звіти про перепис населення, інтерв'ю з урядовцями
Міжнародні організації та багатосторонні донори	Політики і програми, пріоритети у фінансуванні, дані про людський розвиток, макроекономічні дані	Звіти, видання, угоди, конвенції, конференції
Журналісти	Журналістські розслідування з соціальних питань	Газетні статті, інтерв'ю з журналістами
Інтернет	Факти, дані, інформація про організації, інформація про бізнес, електронні адреси	Пошуки в мережі, перелік послуг, сайти з новинами, форуми, чати, дошки обговорень

Забезпечення доступу до інформації

Що таке інформація?

„... документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі”.

Основні принципи інформаційних відносин

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- об'єктивність, вірогідність інформації;
- повнота і точність інформації;
- законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Право на інформацію

Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України.

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування - це офіційна документована інформація, яка створюється в процесі поточної діяльності законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого і регіонального самоврядування.

Основними джерелами цієї інформації є: законодавчі акти України, інші акти, що приймаються Верховною Радою та її органами, акти Президента України, підзаконні нормативні акти, ненормативні акти державних органів, акти органів місцевого і регіонального самоврядування.

Як публікується інформація органів влади?

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування доводиться до відома заінтересованих осіб шляхом:

- опублікування її в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами відповідних державних органів і організацій;
- опублікування її в друкованих засобах масової інформації або публічного оголошення через аудіо- та аудіовізуальні засоби масової інформації;
- безпосереднього доведення її до заінтересованих осіб (усно, письмово чи іншими способами);
- надання можливості ознайомлення з архівними матеріалами;
- оголошення її під час публічних виступів посадових осіб.

Законодавчі та інші нормативні акти, що стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян, не доведені до публічного відома, не мають юридичної сили.

Що таке „інформація про особу”?

Інформація про особу - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу.

Основними даними про особу (персональними даними) є:

національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Забороняється збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом.

Кожна особа має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї.

Джерела інформації

Джерелами інформації є передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи.

Що таке „документ”?

Документ - це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

Як забезпечується доступ до відкритої інформації?

Доступ до відкритої інформації забезпечується шляхом: систематичної публікації її в офіційних друкованих виданнях (бюлетенях, збірниках);

- поширення її засобами масової комунікації;
- безпосереднього її надання заінтересованим громадянам, державним органам та юридичним особам.

Порядок і умови надання громадянам, державним органам, юридичним особам і представникам громадськості відомостей за запитами встановлюються цим Законом або договорами (угодами), якщо надання інформації здійснюється на договірній основі.

Обмеження права на одержання відкритої інформації забороняється законом.

Переважним правом на одержання інформації користуються громадяни, яким ця інформація необхідна для виконання своїх професійних обов'язків.

Що таке „інформація з обмеженим доступом”?

Конфіденціальна інформація - це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

До таємної інформації належить інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі.

Інформація з обмеженим доступом може бути поширена без згоди її власника, якщо ця інформація є суспільно значимою, тобто якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право громадськості знати цю інформацію переважає право її власника на її захист.

Як зробити інформаційний запит щодо доступу до офіційних документів і запит щодо надання письмової або усної інформації?

Під інформаційним запитом щодо доступу до офіційних документів розуміється звернення з вимогою про надання можливості ознайомлення з офіційними документами. Запит може бути індивідуальним або колективним і подається у письмовій формі.

Громадянин має право звернутися до державних органів і вимагати надання будь-якого офіційного документа, незалежно від того, стосується цей документ його особисто чи ні, крім випадків обмеження доступу, передбачених цим Законом.

У запиті повинно бути зазначено прізвище, ім'я та по батькові запитувача, документ, письмова або усна інформація, що його цікавить, та адреса, за якою він бажає одержати відповідь.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадові особи зобов'язані надавати інформацію, що стосується їх діяльності, письмово, усно, по телефону чи використовуючи публічні виступи своїх посадових осіб.

Термін вивчення запиту на предмет можливості його задоволення не повинен перевищувати десяти календарних днів. Протягом вказаного терміну державна установа письмово доводить до відома запитувача, що його запит буде задоволено або що запитуваний документ не підлягає наданню для ознайомлення.

Задоволення запиту здійснюється протягом місяця, якщо інше не передбачено законом.

Відмова чи відстрочка у задоволенні інформаційного запиту

Відмова в задоволенні запиту доводиться до відома запитувача у письмовій формі з роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

У відмові має бути зазначено:

- 1) посадову особу державної установи, яка відмовляє у задоволенні запиту;
- 2) дату відмови;
- 3) мотивовану підставу відмови.

Відстрочка задоволення запиту допускається в разі, якщо запитуваний документ не може бути наданий для ознайомлення у місячний термін. Повідомлення про відстрочку доводиться до відома запитувача у письмовій формі з роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

У повідомленні про відстрочку має бути зазначено:

- 1) посадову особу державної установи, яка відмовляє у задоволенні запиту у визначений місячний термін;
- 2) дату надсилання або видачі повідомлення про відстрочку;
- 3) причини, з яких запитуваний документ не може бути видано у встановлений цим Законом термін;
- 4) термін, у який буде задоволено запит.

Відмова та відстрочка задоволення запиту щодо надання письмової інформації здійснюються в аналогічному порядку.

Як оскаржити відмову чи відстрочку задоволення запиту щодо доступу до офіційних документів?

Відмову або відстрочку задоволення запиту може бути оскаржено. У разі відмови в наданні документа для ознайомлення або відстрочки задоволення запиту запитувач має право оскаржити відмову або відстрочку до органу вищого рівня. Якщо на скаргу, подану до органу вищого рівня, дається негативна відповідь, запитувач має право оскаржити цю відмову до суду.

У разі, коли запитувач звернувся до суду, обов'язок доводити законність відмови чи відстрочки задоволення запиту покладається на відповідача - державну установу.

Якщо відмову або відстрочку визнано необґрунтованою, суд зобов'язує державну установу надати запитувачу змогу ознайомитися з офіційним документом і постановляє окрему ухвалу щодо посадових осіб, які відмовили заявнику.

Необґрунтована відмова у наданні змоги для ознайомлення з офіційними документами або порушення визначеного терміну її надання без поважних причин тягнуть за собою дисциплінарну або іншу відповідальність посадових осіб державних установ у порядку, встановленому законами України.

Чи можна робити копії з офіційних документів?

Офіційні документи, надані на запити органами законодавчої, виконавчої та судової влади України, можуть публікуватися. Запитувачі мають право робити виписки з наданих їм для ознайомлення офіційних документів, фотографувати їх, записувати текст на магнітну плівку тощо. Власник документів має право за відповідну плату виготовляти за бажанням запитувача копії запитуваних документів. Не підлягає оплаті робота по пошуку офіційних документів.

Про оціночні судження

Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком образи чи наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема вживання гіпербол, алегорій, сатири. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості.

Про розголошення суспільно значимої інформації

Особа звільняється від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно значимою.

Звернення громадян

Громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Що таке звернення громадян?

Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Пропозиція (зауваження) - звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) - звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чиним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Скарга - звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Які рішення, дії чи бездіяльність можуть бути оскаржені?

порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян);

створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;

незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності.

Як писати звернення?

Звернення адресуються органам державної влади і місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форм власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань.

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги.

Звернення може бути усним (викладеним громадянином і записаним посадовою особою на особистому прийомі) чи письмовим, надісланим поштою або переданим громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, якщо ці повноваження оформлені відповідно до чинного законодавства.

Звернення може бути подано як окремою особою (індивідуальне), так і групою осіб (колективне).

Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати.

Звернення, оформлене без дотримання цих вимог, повертається заявникові з відповідними роз'ясненнями не пізніше як через десять днів від дня його надходження.

Чи можлива відмова у прийнятті та розгляді звернення?

Звернення, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду. Забороняється відмова в прийнятті та розгляді звернення з посиланням на політичні погляди, партійну належність, стать, вік, віросповідання, національність громадянина, незнання мови звернення.

Якщо питання, порушені в одержаному органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, об'єднаннями громадян або посадовими особами зверненні, не входять до їх повноважень, воно в термін не більше п'яти днів пересилається ними за належністю відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав звернення.

У разі якщо звернення не містить даних, необхідних для прийняття обгрунтованого рішення органом чи посадовою особою, воно в той же термін повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

Забороняється направляти скарги громадян для розгляду тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються.

Які звернення не підлягають розгляду та вирішенню?

Письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає.

Не розглядаються повторні звернення одним і тим же органом від одного і того ж громадянина з одного і того ж питання, якщо перше вирішено по суті, а також ті звернення, терміни розгляду яких передбачено статтею 17 Закону, „Про звернення громадян” та звернення осіб, визнаних судом недієздатними.

Забороняється переслідування громадян і членів їх сімей за подання звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб за критику у зверненні їх діяльності та рішень.

Ніхто не може бути примушений до подання власного чи підписання колективного звернення або участі в акціях на підтримку звернень інших осіб чи організацій.

Який порядок розгляду звернень громадян?

Рішення про відмову в задоволенні вимог, викладених у заяві (клопотанні), доводиться до відома громадянина в письмовій формі з посиланням на Закон і викладенням мотивів відмови, а також із роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

Скарга на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, засобів масової інформації, посадової особи подається у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі, що не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства, а в разі відсутності такого органу або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням - безпосередньо до суду.

Громадянин може подати скаргу особисто або через уповноважену на це іншу особу. До скарги додаються наявні у громадянина рішення або копії рішень, які приймалися за його зверненням раніше, а також інші документи, необхідні для розгляду скарги, які після її розгляду повертаються громадянину.

Скарга на рішення, що оскаржувалось, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не розглядаються. Пропущений з поважної причини термін може бути поновлений органом чи посадовою особою, що розглядає скаргу. Рішення вищого державного органу, який розглядав скаргу, в разі незгоди з ним громадянина може бути оскаржено до суду в термін, передбачений законодавством України.

Права громадянина при розгляді заяви чи скарги

- особисто викласти аргументи особі, що перевіряла заяву чи скаргу, та брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви;
- знайомитися з матеріалами перевірки;
- подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті органом, який розглядає заяву чи скаргу;
- бути присутнім при розгляді заяви чи скарги;
- користуватися послугами адвоката або представника трудового колективу, організації, яка здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у встановленому законом порядку;
- одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги;
- висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду заяви чи скарги;
- вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень.

Обов'язки органів влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, ЗМІ, їх керівників та інших посадових осіб щодо розгляду заяв чи скарг

- об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги;
- на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його заяву чи скаргу;
- скасовувати або змінювати оскаржувані рішення у випадках, передбачених законодавством України, якщо вони не відповідають закону або іншим нормативним актам, невідкладно вживати заходів до припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини та умови, які сприяли порушенням;
- забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку з заявою чи скаргою рішень;
- письмово повідомляти громадянина про результати перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення;
- вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а також на прохання громадянина не пізніше як у місячний термін довести прийняте рішення до відома органу місцевого самоврядування, трудового колективу чи об'єднання громадян за місцем проживання громадянина;

- у разі визнання заяви чи скарги необгрунтованою роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення;
- не допускати безпідставної передачі розгляду заяв чи скарг іншим органам;
- особисто організовувати та перевіряти тан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи.

Термін розгляду звернень громадян

Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, - невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів.

Безоплатність розгляду звернення

Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи розглядають звернення громадян, не стягуючи плати.

Характерні риси ефективного використання ЗМІ організаціями громадянського суспільства

Своєчасно пропонуйте релевантні історії. Виявіть питання, що має широкий соціальний, економічний та політичний контекст. Для розміщення і оприлюднення матеріалу використовуйте річниці та інші місцеві події.

Використовуйте матеріал, що представляє інтерес для громадськості. Поясніть, як відповідне питання/проблема впливає на життя людей. Щоб краще донести ключове повідомлення, використовуйте матеріал, що базується на реальних подіях з життя людей, а також розміщайте інформацію в соціальному контексті, щоб зробити її більш змістовною і переконливою.

Надавайте достовірну інформацію, основу на реальних фактах. Журналісти не зобов'язані „просувати” конкретні організації або програми. Зосередьте головний акцент на питанні/проблемі, а не на організації.

Розвивайте зв'язки з журналістами, асоціаціями журналістів, та медіа групами, що виконують наглядові функції. Ці особи та організації часто переслідують цілі, що є подібними до ваших, і підтримка їх діяльності в галузі адвокатури покращує можливості ОГС ефективно використовувати засоби масової інформації.

Характерні риси ефективного використання інформації

Інформація повинна бути:

Релевантною. Для забезпечення ефективності в плані мобілізації громадськості, інформація повинна бути релевантною і важливою для життя людей.

Достовірною. Для забезпечення ефективності в плані впливу і здійснення тиску на осіб, що ухвалюють рішення, інформація повинна бути точною і достовірною.

Актуальною. Для забезпечення ефективності в плані стимулювання дискусії, інформація повинна бути актуальною.

Аргументованою. Щоб бути переконливою, інформація повинна надаватися аргументовано.

Неспростовною. Для забезпечення ефективності в плані спонукання до дій та ініціювання змін інформація повинна бути неспростовною.

Практичні поради для тих, хто хоче вдатися до лобювання

- Ставтесь до опонентів чемно і з повагою, уникайте паплюження опонентів. Пам'ятайте прислів'я – не існує друзів назавжди, не існує ворогів назавжди
- Ретельно плануйте взаємовідносини і зустрічі з опонентами, щоб уникнути кооптації або розголошення зайвої інформації
- Слідкуйте за діями опонентів з плином часу
- Оцінюйте міць і силу опонентів
- Оцінюйте потенційну небезпеку, яку можуть представляти опоненти, і особливо уважно придивляйтесь, чи не бажають вони вдатись до насильства
- Не залучайте опонентів, якщо їх неможливо переконати або вони схильні до вживання насильства
- Скористайтесь суперечками або потенційними розбіжностями між опонентами, застосовуючи принцип завойовника: розділяй і царюй.

Стратегічне планування

Стратегічне планування передбачає визначення зацікавлених сторін і розробку стратегії їх залучення. Існує три приблизні угруповання людей або “зацікавлених осіб”:

- Ті, кого зачіпає/стосується це питання
- Ті, у кого є влада та повноваження приймати рішення стосовно цього питання
- Інші (напр., ЗМІ, підприємства, фінансові установи, міжнародні рухи, міжнародні органи)

ОГС з обмеженими ресурсами (часовими, людськими, фінансовими) повинні зосереджуватись на тих зацікавлених особах, які можуть найбільше допомогти або зашкодити відповідному питанню. Щоб визначити пріоритет зацікавлених осіб у кожному з угруповань, дайте відповідь на ці три питання:

- Хто має інтерес або “зацікавленість” у тому, як вирішиться питання?
- Наскільки важливою є кожна зацікавлена особа для цього питання? Яким є їх рівень підтримки або протистояння?
- Що ви можете дізнатись про кожную із зацікавлених осіб?

Хто має інтерес або “зацікавленість” у тому, як вирішиться питання? Відповідайте на це питання якомога точніше, називаючи кожную зацікавлену сторону.

- Кого це питання зачіпає найбільше?
- Хто ваші союзники? Подумайте про окремих осіб і про групи.
- Хто може дати вам те, що ви хочете? Які особи, що приймають рішення, мають владу та повноваження? Подумайте про кожную гілку влади та рівень державного управління, або інші структури, уповноважені приймати рішення (такі як корпорації або громадські лідери).

- Хто впливає на осіб, що приймають рішення?
- Чи є підтримки ви потребуєте?

Заходи адвокати правосуддя намагаються зрушити баланс влади.

- Хто отримає зиск від змін, яких ви бажаєте?
- Хто може втратити владу, або відчутти загрозу від зміни, якої ви бажаєте?

Щоб мудро використати обмежені ресурси, також подумайте про зацікавлених осіб в межах сектору НДО.

- Чи доповнюють ваші зусилля інші групи, що працюють над цим питанням? Чи могли б ви працювати разом, щоб уникнути дублювання?
- Чи змагаються ці групи з вами за ресурси і визнання?

По кожній зацікавленій особі: яким є рівень підтримки або протистояння? Наскільки важливою є кожна зацікавлена особа для даного питання?

Віднесіть кожну зацікавлену особу в одну з наступних категорій:

- Сильна підтримка
- Помірна підтримка
- Сильне протистояння
- Помірне протистояння

Обміркуйте таке:

- Якою є заявлена позиція щодо даного питання у цієї зацікавленої особи?
- Чому дана зацікавлена особа підтримує або протистоїть питанню?
- Конкретні випадки підтримки або протистояння? Напр., якою є статистика їх голосування?

Проранжуйте кожну зацікавлену особу від 1 (не важлива) до 10 (дуже важлива).

Розмістіть кожну зацікавлену особу на графіку залежно від її важливості та рівня підтримки або протидії.

Зацікавлені особи з усіх трьох угруповань попадуть в одну з п'яти категорій:

Сильні прибічники. Ваші найсильніші та найважливіші прибічники.

Пасивні/мовчазні прибічники. Ваші мовчазні прибічники, що є важливими для даного питання.

Помірні. Особи, які є важливими для даного питання, але вважають за краще не втручатися. Такі особи є інколи опортуністичними опонентами або прибічниками, яких можуть переконати один або більше аспектів ваших аргументів.

М'які опоненти. Ваші мовчазні опоненти, що є важливими для даного питання, але які не вдаватимуться до дій допоки не сприйматимуть вас як пряму загрозу.

Завзяті опоненти. Особи, що є важливими для цього питання, і можуть зашкодити йому найбільше. Цим безкомпромісним опонентам, зазвичай, є що втратити, чи то в матеріальному, чи то в моральному плані.

3 вересня 2010 року Харківська громадська організація незрячих юристів розпочала реалізацію проекту **«Конвенція прав інвалідів як інструмент для доступності до правосуддя»**, підтриманого **Фондом прав інвалідів США**.

Ціль проекту - підвищення можливостей інвалідів щодо виконання завдань Конвенції про права інвалідів та сприяння в реалізації конвенції в частині ефективного доступу до правосуддя для захисту порушених прав осіб з інвалідністю.

Рухаючись у напрямку досягнення цілей проекту протягом періоду реалізації проекту Харківською громадською організацією незрячих юристів були проведені наступні заходи:

реконструкція сайту організації www.jurist.org.ua, за якої були враховані технічні рекомендації доступності Інтернет ресурсів для людей з вадами зору.

3 листопада 2010 року оновлений сайт розпочав свою роботу, здійснюється його адміністрування, триває наповнення його інформацією. На сайті працює віртуальна юридична консультація, юристи організації надають консультації особам з інвалідністю в захисті порушених прав. На сайті розміщена, та постійно оновлюється, інформація щодо конвенції про права інвалідів.

За час дії проекту було надано більше тисячі консультацій різними способами, по телефону, особистих, за допомогою сайту.

Надаючи юридичну допомогу людям з інвалідністю, юристи організації змогли визначити найбільш актуальні проблеми, з якими інваліди стикаються в повсякденному житті. Так, ці проблеми можна розділити на декілька блоків. На першому місці з питань, з якими інваліди звертаються в організацію є питання, пов'язані зі встановленням групи інвалідності, оскарження рішень медико-соціальної експертної комісії, забезпечення засобами реабілітації. На другому місці – питання працевлаштування і навчання осіб з інвалідністю. Третє місце займають питання, пов'язані з наявними пільгами для інвалідів.

Недосконалість механізму захисту прав інвалідів не дає їм можливості відчувати себе захищеними. Тотальна недоступність судів є непереборною перешкодою на шляху відстоювання інтересів.

7 жовтня 2010 року в Харкові відбувся Круглий стіл «Конвенція прав інвалідів – як інструмент до доступного правосуддя».

Місцем проведення було обрано приміщення Апеляційного суду Харківської області.

В круглому столі взяли участь юристи з інвалідністю, юристи, що діють в інтересах інвалідів, представники громадських організацій інвалідів, правозахисники, адвокати, представники суду, органів прокуратури, юстиції, провідних навчально-наукових закладів місцевого самоврядування, всього близько семидесяти осіб, в тому числі особи з Київської, Полтавської, Луганської, Волинської, Кіровоградської, Донецької, Одеської, Сумської та Харківської областей.

Сучасний стан доступу до правосуддя осіб з інвалідністю учасники змогли обговорити у колі інституцій, які забезпечують доступ до правосуддя, а саме - з представниками органів суду, прокуратури, юстиції.

В результаті обговорення були висловлені пропозиції щодо змін в діюче законодавство, які підвищать можливість осіб з інвалідністю захищати свої порушені права в судах.

Врахувавши пропозиції учасників круглого столу «Конвенція прав інвалідів – як інструмент до доступного правосуддя», проаналізувавши пропозиції від представників інших громадських організацій, були розроблені рекомендації про зміни в Українське законодавство для поліпшення доступності до правосуддя осіб з інвалідністю.

Проведено та опрелюднено соціологічне дослідження проблем з якими інваліди звертаються до суду за захистом своїх порушених прав.

Розроблений тренінговий курс по практичному застосуванню норм конвенції.

Метою тренінгового курсу є сприяння в застосуванні громадянами України, які мають інвалідність, норм конвенції в при відстоюванні своїх прав.

Для людей, які через інвалідність не можуть прочитати текст Конвенції ООН про права інвалідів, була на компакт-диску випущена її аудіо версія.

Окрім самої Конвенції, начитаної російською та українською мовами, на диску міститься коментар, що дозволяє читачеві самостійно скласти індивідуальне звернення в комітет ООН. Диски з Конвенцією розповсюджуються через бібліотеки Українського товариства сліпих, а також прослухати Конвенцію можна на сайті організації.

15-17 червня пройшла Всеукраїнська конференція «Конвенція прав інвалідів – інструмент для доступу до правосуддя» для юристів з інвалідністю, лідерів громадських організацій інвалідів, яка викликала у них живий інтерес

З 30-ти учасників заходу 9 чоловік є практикуючими адвокатами, тому спілкування на Конференції було цікавим і корисним. Учасники змогли ознайомитися з досвідом і успішними практиками подолання труднощів, що виникають як у самих інвалідів, так і у професійних юристів при зверненні ними для захисту прав судові органи.

Працюючи в сфері захисту прав інвалідів, Харківська громадська організація незрячих юристів має певний досвід вирішення таких проблем. Ми розуміємо, що відразу всі проблеми не можуть вирішитися, але тільки об'єднавши зусилля юристів-професіоналів і зусилля громадських організацій інвалідів можливо поліпшити ситуацію у сфері захисту прав людей з інвалідністю.

Про організацію

Харківська організація незрячих юристів є громадською організацією, яка була зареєстрована у 1998 році і свою діяльність спрямовує на правовий захист інвалідів та надання доступної юридичної допомоги соціально вразливим верствам населення.

Юристи організації з 1999 р. здійснюють діяльність в сфері захисту прав інвалідів в судах різних інстанцій. Мають практичний досвід у представленні та захисті порушених прав інвалідів.

З 2002 р. на базі організації працює телефонна лінія довіри, яка організована у партнерстві з Управлінням праці та соціального захисту населення Харківського міськвиконкому, а з 2010 року телефонна лінія довіри стала багатоканальною, що значно розширило можливості осіб з інвалідністю щодо отримання ними правової допомоги.

Юристи нашої організації кожного року надають понад 1000 юридичних консультацій.

Організація постійно пропонує зміни до Українського законодавства щодо покращення соціального захисту осіб з інвалідністю.

Наші контактні данні:

Харківська Громадська організація незрячих юристів
вул. Данілевського 16/8, Харків, Україна, 61058.

Тел./факс: (057) 705-12-71.

Також запрошуємо відвідати наш сайт
www.jurist.org.ua

На сайті розміщені, та постійно оновлюються нормативні акти що стосуються людей з інвалідністю, матеріали пов'язані з конвенцією прав інвалідів, існує можливість поставити питання юристу, створено розділ з переліком корисних посилань.

Про Конвенцію

Конвенція про права інвалідів та Факультативний протокол до неї були прийняті 13 грудня 2006 року в Центральних установах Організації Об'єднаних Націй в Нью-Йорку і були відкриті для підписання 30 березня 2007 року. Конвенцію підписали 82 сторони при одній ратифікації, тоді як Факультативний протокол був підписаний 44 сторонами. Таким чином, у цей день у підписанні Конвенції взяла участь максимальна кількість сторін за всю історію підписання конвенцій ООН у день їхнього відкриття для підписання. Вона являє собою перший всеосяжний договір в області прав людини ХХІ століття і є першою конвенцією про права людини, відкритої для підписання регіональними організаціями інтеграції. Дана Конвенція знаменує собою «зміну парадигми» в тому, що стосується відносини і підходів до інвалідів. Конвенція розроблялася як документ з прав людини, в якому буде чітко сформульований аспект соціального розвитку. У ньому представлено загальний розподіл інвалідів по категоріях і знову зазначено, що всі особи з будь-якими формами інвалідності повинні користуватися всіма правами людини і основними свободами. У Конвенції роз'яснюється і визначається, яким чином всі категорії прав можуть бути застосовані до інвалідів, і вказуються області, які вимагають внесення змін, що дозволяють особам з обмеженими можливостями ефективно здійснювати свої права, і області, в яких їх права порушуються і в яких необхідно зміцнити правозахисні механізми.

Основою Конвенції та окремих її статей служать вісім керівних принципів:

а) повага до притаманного людині достоїнства, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності;

б) недискримінація;

с) повне й ефективне залучення та включення до суспільства;

d) повага до особливостей інвалідів і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства;

e) рівність можливостей;

f) доступність;

g) рівність чоловіків і жінок;

h) повага до таких здібностей дітей-інвалідів, які розвиваються, і повага до права дітей-інвалідів зберігати свою індивідуальність.

Завантажити текст конвенції можна на сайті

www.jurist.org.ua

**Адреси комітету та секретаріату
Конвенції про права інвалідів**

**Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) -
Комітет з прав інвалідів**

Human Rights Treaties Division (HRTD)
Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
(OHCHR)
Palais Wilson - 52, rue des Paquis
CH-1201 Geneva (Switzerland)

Mailing address – Поштова адреса
UNOG-OHCHR
CH-1211 Geneva 10 (Switzerland)

Tel.: +41 22 917 97 03
Fax: +41 22 917 90 08
E-mail: crpd@ohchr.org

For individual complaints: - Для індивідуальних скарг

Petitions Team
Office of the High Commissioner for Human Rights
United Nations Office at Geneva
1211 Geneva 10 (Switzerland)

Fax: + 41 22 917 9022 (particularly for urgent matters)
E-mail: tb-petitions@ohchr.org

**Secretariat for the Convention on the Rights of Persons with
Disabilities**

Two United Nations Plaza, DC2-1382 New York, NY 10017 United States of
America
Facsimile: +1-212-963-0111
Email: enable@un.org

Для нотатко

Для нотатко

Матеріали Всеукраїнської наради
«Конвенція прав інвалідів та практичні аспекти судового захисту
прав осіб з інвалідністю»

Видання посібника здійснено в рамках проекту
«Конвенція прав інвалідів як інструмент для доступного
правосуддя». Проект реалізовується Харківською громадською
організацією незрячих юристів за фінансової підтримки
Фонду прав інвалідів (США).

Харківська Громадська організація незрячих юристів
вул. Данилевського 16/8, Харків, Україна, 61058
Тел./факс: (057) 705-12-71
www.jurist.org.ua

Дизайн і верстка -
Михайло Ізюмський
www.time.org.ua

Надруковано в друкарні “Барбарис”
м. Харків

Тираж - 500 екземплярів

2011 рік